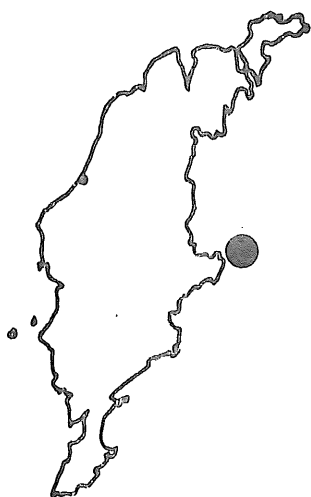
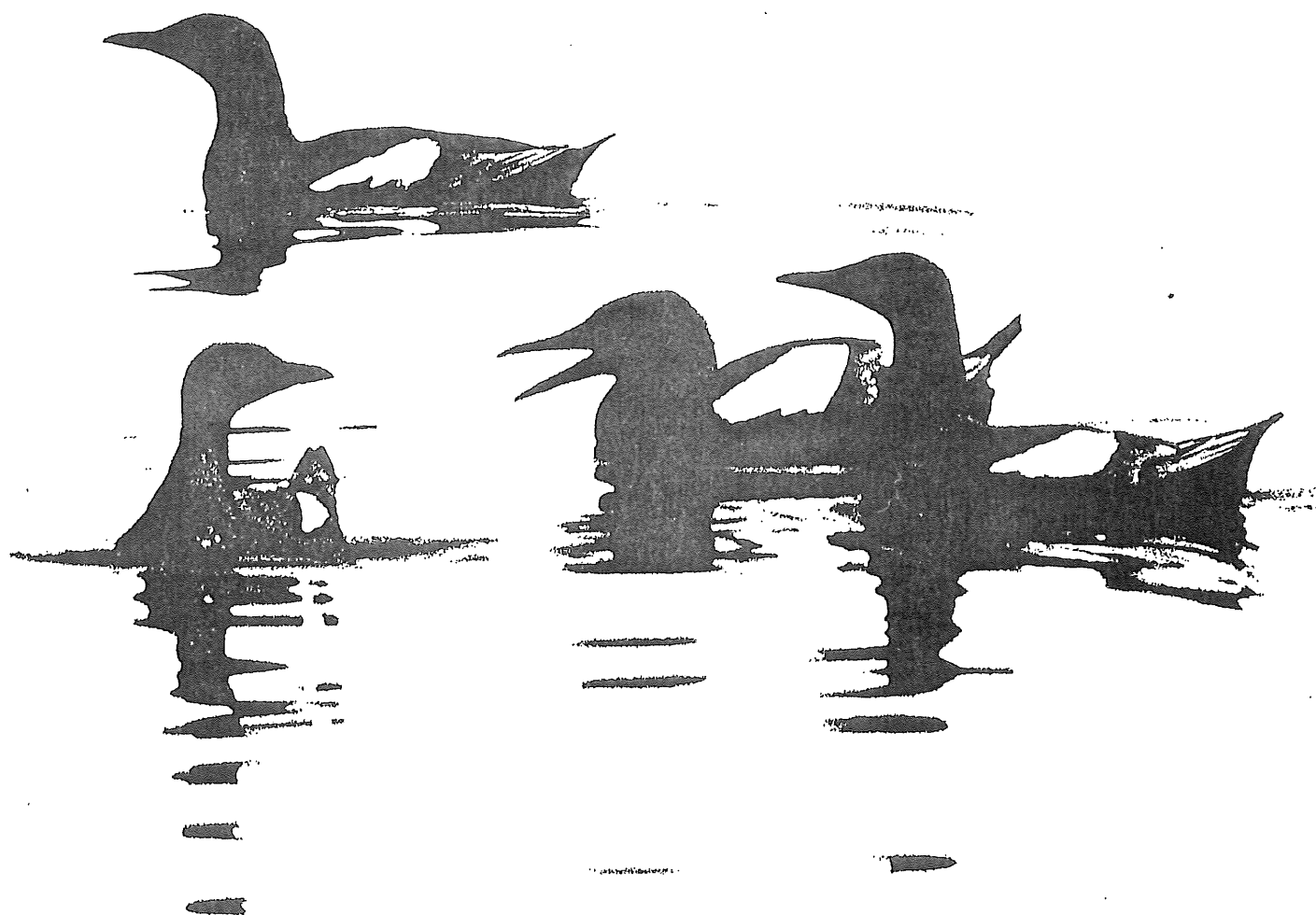

GOTLANDS LÄN

ÖSTERGÅRNSHOLM Inventering av häck- fågelfaunan 1987

LÄNSSTYRELSEN I GOTLANDS LÄN
Naturvårdsfunktionen 1988

ÖSTERGARNSHOLM

Inventering av häckfågel- faunan 1987

Lars-Åke Pettersson

Författaren är ensam ansvarig för rapportens innehåll, varför detta ej kan åberopas som representerande länsstyrelsens ståndpunkt.

OMSLAG: Tobisgrisslor. Foto: Stellan Hedgren.

LÄNSSTYRELSEN I GOTLANDS LÄN • NATURVÄRDSFUNKTIONEN 1988

INLEDNING

Med anledning av att Östergarnsholm är en tänkbar plats för uppförande av vindkraftverk, fick jag våren 1987 i uppdrag av länsstyrelsen i Gotlands län att utföra en inventering av öns häckfågelfauna. Inventeringen utfördes i maj-juli 1987, och resultatet redovisas i det följande.

ÖSTERGARNSHOLM

Östergarnsholm ligger ca 3 km utanför Gotlands östkust, i Östergarns socken, och har en yta av ca 160 hektar. Ön är uppbyggd av lagrad kalksten, som dock över en stor del av ön täcks av lösa avlagringar (sand, grus och sten). Ön höjer sig mot norr och väster, och längs den västra och nordvästra stranden löper en ca 5 m hög klintbrant.

Vegetationen på östergarnsholm är starkt betespräglad, och ön saknar nästan helt träd. På den västra delen står dock två askar, och runt den nya fyren finns en mindre trädsamling. Här och var finns enstaka nypon- och slånbuskar samt låga enbuskar.

Ungefär mitt på ön ligger en myr som är vattenfylld under våren och försommaren men torkar ut längre fram på sommaren. Längre österut ligger en mindre vattensamling. Strax väster om myren går berget i dagen eller täcks bara av ett tunt jordlager bevuxet med mossor och låga växter. Högt gräs inramar områdena med låg växtlighet, men det höga gräset kan även täcka större ytor. På den grusvall som löper från nya fyren och söderut lyser tulkörtstuvorna gröna under sommaren. För en utförlig beskrivning av öns vegetation och flora, se Högström (1988).

På ön finns som sagt två fyrar. Den gamla, som uppfördes i början av 1800-talet, är numera förfallen, och de byggnader som stod omkring den är i de flesta fall rivna. Den nya fyren uppfördes på öns östra sida och togs i bruk 1918. Den var bemannad fram till 1965, då den automatiserades och fyrpersonalens bostad revs. Runt den nya fyren löper en stenmur och innanför den norra delen av denna ligger två hus. Strax utanför muren står två baracker. Förutom husen vid fyrarna finns enstaka bodar, dels vid öns sydspets, dels vid Havdviken och Vitviken i norr.

INVENTERINGEN

Ön besöktes vid tre tillfällen under häckningssäsongen (16-18.5, 1-5.6 och 27-28.6) och vid ett tillfälle senare under sommaren (29-30.7). Tyvärr omöjliggjorde vädret fler besök i mitten av juni.

Vid varje besök noterades alla sedda och hörda fåglar samt eventuellt konstaterade häckningar på kopior av den ekonomiska kartan över ön (skala 1:10 000). Från detta underlagsmaterial har jag sedan beräknat antalet häckande par av olika fågelarter med användande av de metoder som rekommenderas av statens naturvårdsverk (1978).

ÄLDRE OBSERVATIONER AV FÅGLAR PÅ ÖSTERGARNSHOLM

Någon inventering av fågellivet på Östergarnsholm finns ej tidigare publicerad men däremot en del tillfälliga iakttagelser.

I sin licentiatavhandling om Gotlands ryggradsdjur nämner Nils Noréhn (1959) att Östergarnsholm 1946 skulle ha hyst ca 200 ejderbon.

Noréhn omtalar också att brushanen sannolikt har häckat med något enstaka par på Östergarnsholm 1947, och att skrântärnan tillhörde öns häckande fåglar under en inventering 1944-50. Sommaren 1971 inventerades det svenska beståndet av skrântärna (Staav, Almkvist & Hedgren 1972), och det året häckade ca 10 par på Gotland varav ett på Östergarnsholm.

Tidigare års observationer av kärrsnäppa på ön har ställts samman av Stig Högström (i Tjernberg 1985). Den 7.6 1975 sågs minst 1 ex., och vid en inventering 1980 påträffades 1 par den 5.6 och 8 ex. den 10.6.

Noréhn (1959) anger att Valton Johansson och Einar Åström antecknat observationer av häckande skrattnås på tio platser längs Gotlands kust och bl.a. då Östergarnsholm. År 1965 häckade dock inga skrattnåsar på ön, medan det 1975 fanns 11-100 par (Fredriksson & Högström 1981).

Holts (1866) fann silltrut häckande på Karlsöarna, Heligholmen, Östergarnsholm samt på Majgu och Grundet utanför Slite. Noréhn (1959) anger att kolonier på mer än 100 par silltrut antecknats från Heligholmen och Östergarnsholm.

Under en inventering i juni 1947 och 1948 påträffade Nils Noréhn flera äggkullar av tobisgrissla på bl.a. Enholmen och Grundet utanför Slite, på norra sidan av Östergarnsholm samt på Heligholmen i Hamra.

Noréhn har även sett hussvala häcka på kalkklippor på flera ställen på Gotland och bl.a. då på Östergarnsholm, i den s.k. Svalgrottan.

HÄCKANDE FÅGELARTER PÅ ÖSTERGARNSHOLM 1987

Grågås

2 par

Två par konstaterades häcka. En grågås stöttes av ett bo med tre ägg strax innanför Lausnabben på öns västra sida. Vid samma tillfälle sågs ett grågåspar med tre ungar inom samma område.

Vitkindad gås

1 par

Vitkindad gås häckade troligen för första gången på Östergarnsholm 1987. Ett bo med tre ägg påträffades ca 50 m in från Havdviken. Boet låg i ett område med högt gräs, och gässen låg ofta och spanade med huvudet strax över gräset. På Gotland har vitkindad gås tidigare bara häckat på Laus holmar. Flockar av rastande vitkindade gäss, som mest ca 150 ex., sågs under besöken i maj.

Gräsand

1-3 par

På stranden vid Aurvik sågs en hona med en kull ungar, och det var den enda säkert konstaterade häckningen på ön. I övrigt iakktogs bara enstaka hanar flyga förbi ön.

Skedand

1 par

I den större myren söder om körvägen mellan fyrarna sågs en hona med små ungar. Hon sågs bara vid ett tillfälle. En hane observerades däremot flera gånger i myren.

Ejder

1000 par

Ejdern är Östergarnsholms talrikaste häckfågel. Vid en boräkning påträffades 473 bon spridda över hela ön. Tätast låg dock bona utmed den östra och södra stranden. Utmed dessa stränder låg en mängd bråte i form av brädor och lådor. Bland dessa låg ejderhonorna väl skyddade. Då inventeringen utfördes i mitten av maj, var ejderns häckning långt framskiden, och många honor tryckte hårt. Det är därför troligt att flera undgick upptäckt.

Vid räkning av ungar på vattnet i början av juni iaktog jag ca 1100 ungar och 380 honor. Den största ansamlingen innehöll ca 200 ungar. Flertalet ejderhonor och ungar låg utanför öns östra sida, och antalet glesnade ut mot norrsidan och Vitviken. På den västra och södra sidan fanns inga ejdrar med ungar - förmodligen hade de som funnits där simmat in mot Östergarnslandet för att undgå attacker från trutar. Ett liknande beteende har observerats vid Västergarns Utholme och Lilla Karlsö.

Som framgår av utbredningskartan låg ejderbona väl utspridda över ön. På de delar av ön som gränsar till den östra och norra sidan, fram till Vitviken, påträffades 190 bon. I vattnet utanför dessa stränder inräknades 380 honor med ungar, något som eventuellt skulle tyda på att åtskilliga bon undgick upptäckt vid inventeringen.

Ejderhanar låg i vattnet utanför den östra sidan av ön, ca 400 ex. den 2.6.

Svärta

20 par

Svärta häckar senare än ejdern, och äggen läggs först i mitten eller slutet av juni. Under inventeringen hittades sex bon. Under samma tid sågs en hona med ungar vid Aurvik. Runt ön sågs ett fåtal svärter, som mest ett 20-tal hanar i början av juni.

Storskrake

1 par

Ett storskrakebo påträffades i en ihålig plåtboj på stranden av Hideviken. I övrigt sågs enstaka storskrakar runt ön.

Småskrake sågs ute på vattnet runt Östergarnsholm, men någon häckning kunde inte konstateras.

Strandskata

11 par

Sex av de elva bona/reviren fanns på öns östra sida i anslutning till stranden. Arten häckade även på några öppna grusområden inne på ön.

Större strandpipare

16 par

Arten häckade på lämpliga grusområden på norra, östra och södra stranden. På några ställen låg reviren nära

varandra.

Roskarl 25 par
Den norra, södra och framför allt den östra stranden
hyste många roskarlspär.

Tofsvipa 7 par
Häckade med ett fåtal par på ön, främst öster om den nya
fyren samt runt myren.

Enkelbeckasin 2 par
Arten spelade över ön, och ett bo hittades i närheten av
myren.

Storspov
Flera par sågs på ön i maj, och spelande hanar flöjtande
inom olika områden. Något revir kunde dock ej faststäl-
las, och några oroliga storspovar sågs inte.

Rödbena 10 par
Rödbenan häckade på den södra sidan av ön och i det fuk-
tigare området nedanför grusvallen väster om nya fyren
och bort mot myren. Söder om gamla fyren, där strandval-
len inte är vegetationstäckt, uppehöll sig ett par.

Brushane 2 par
Spelade brushanar sågs runt våtmarkerna på båda sidor om
körvägen mellan fyrarna. Två områden där brushanar sågs
regelbundet kunde noteras. Tre hanar och två honor sågs
runt våtmarkerna vid inventeringen i maj.

Kärnsnäppa 5 par
Vid inventeringen hittades två bon. Dessutom sågs två
gamla fåglar med små ungar samt ett par som oroligt flög
omkring i ett område strax norr om Havdviken. Ett av bona
hittades i gräsmarkerna innanför strandkanten mellan
Havdviken och Smojgriv, det andra samt de gamla med ungar
inom området med öppna hållar och kort gräs norr och väs-
ter om myren.

Den sydliga kärnsnäppan, som häckar på betade strand-
ängar i södra Sverige, har gått starkt tillbaka under
1900-talet. I början av 1980-talet uppskattades det
svenska beståndet till omkring 250 par, varav 100 par i
Skåne, 50 par på Öland och 45 par på Gotland.

Havstrut 3 par
Tre par häckade på södra stranden, vid Havdviken.

Gråtrut 61 par
Gråtruten häckade i mindre kolonier men även spritt utmed
stranden. De tätaste koncentrationerna låg uppe på och
nedanför kalkplatån på nordvästra sidan av ön, söder om
Kompassros, på stranden innanför Norrhude och Suderhav-
den, i ett tuvområde i våtmarkerna väster om nya fyren
samt i gräsmarkerna öster om gamla fyren.

Silltrut 213 par
Silltrutarna häckade i sex koncentrerade områden. Den
största kolonin låg söder-sydost om gamla fyren, nere på
strandvallen, som här är 50-60 m bred. 105 par häckade

här. De flesta bona låg utmed stranden, men något enstaka bo låg längre in på ön. Bona låg tätt i den 30-50 cm höga växtligheten runt de öppna grusområdena eller i grässtråk som gick in i ett grusområde, som vid det större området söder om den gamla fyren. Nodost om nya fyren, i ett kortvuxet gräsområde, häckade silltrutarna mer spritt.

Häckningsresultat föreföll vara dåligt. I en flock på ca 130 silltrutar som i juli stod vid stranden av Smojgriv sågs bara 8-10 ungfåglar.

Fiskmåsar

28 par

I kärrområdet norr om körvägen och söder om Norrhavden, i västra kanten av kärret, häckade 15 par fiskmåsar. Den andra kolonin (8 par) låg i en svacka med rik gräsväxt innanför Strämmingshäll. Dessutom låg en del bon spridda på södra udden.

Silvertärna

51 par

Silvertärnan var den vanligaste tärnan på Östergarnsholm. De häckande paren var koncentrerade till fyra områden, av vilka det största låg på strandvallen söder om den gamla fyren, strax utanför den täta växtligheten. Ett par häckade i inre delen av Havdviken. Många häckande fåglar försvann från ön under våren och försommaren, förmodligen på grund av att de misslyckats med häckningen till följd av det kalla och regniga vädret under ruvningsperioden.

Småtärna

6 par

Av de sex paren häckade fem i en liten koloni på stranden mellan Norrhude och Fugeludd. Det sjätte paret häckade i inre delen av Havdviken.

Skräntärna

2 par

Det ena paret häckade i yttre delen av silltrutkolonin söder om gamla fyren, det andra ett 30-tal meter in på stranden vid Strämmingshäll. En unge fanns i varje bo.

Tobisgrissla

220 par

Tobisgrisslan häckar bland stenblocken längs de brantare västra och norra stränderna, från söder om Buckhulet till Fugeludd. På vattnet utanför stranden låg den 3.6 vid 07-tiden 350 ex. Tobisgrisslan fiskar tidigt på morgonen, något som gör att de då kan räknas från land. Den 29.6 kl. 04.00 inräknades 430 ex. på vattnet. Om man antar att samtliga dessa var häckande fåglar, kan man uppskatta antalet häckande par till ca 215. På östra sidan och sydudden, där det finns en del låga kalkhällar med block och hålör, häckade enstaka par.

Skogsduva

1 par

Skogsduva sågs flera gånger komma från fastlandet och försvinna in i stenraset vid den branta kusten mellan Aurvik och Lausnabben. Skogsduva sågs ej söka föda på själva ön.

Tornseglare

3-5 par

På den gamla fyren har putsen på en del ställen ramlat bort och blottat kalkstenen. Mellan stenarna finns hålrum, som gjort att tornseglaren kunnat häcka. Tornseglare sågs även runt nya fyren, som dock såvitt man

kunde se saknade passande håligheter. Tornseglare har tidigare setts häcka i muren på den gamla strandboden "Måsägget" på sydudden.

Sånglärka 20 par
Sånglärkans drillande sång hördes över hela ön, och Östergarnsholms öppna, torra grässlätter tycks passa arten utmärkt. Bon av sånglärka är svårfunna, men två hittades.

Hussvala 25-30 par
I några överhäng på den branta västsidan, bl.a. i Svalgrottan, häckade 15-20 par hussvalor, och på två byggnader vid fyren fanns 12 bon. De flesta bona vid fyren var bebodda, men två bon över ingången till sjöfartsverkets övernattningsstuga blev aldrig färdiga. Svalorna hämtade tång vid stranden och försökte mura boet av detta, men när tången torkade, ramlade den ned, och trappan nedanför blev prickig av tångkulor.

Ladusvala 3 par
Ladusvalan försöker komma inomhus för att häcka och bygga sitt bo under taket. På Östergarnsholm häckade arten 1987 i två byggnader. I en av barackerna vid fyren med en utslagen ruta häckade två par och i trähuset vid inre delen av Havdviken ett par.

Ängspiplärka 3 par
Öns fåglar höll främst till i områden med relativt högt gräs, där fuktigheten hålls kvar till fram på sommaren.

Skärpiplärka 23 par
Skärpiplärkan är en sällsynt häckfågel på Gotland. Bara på en del större öar, bl.a. Karlsöarna, häckar den i större antal. Östergarnsholms skärpiplärkor häckade främst utmed stranden bland uppkastade brädor, lådor m.m. Några revir låg längre in i land.

Stenskvätta 29 par
Stenskvättorna häckade i likhet med skärpiplärkorna i strängen av bråte utmed stranden men även under stenblock vid västra stranden och inne på ön.

Sädesärsla 20 par
Även sädesärlorna utnyttjade den uppkastade bråten utmed stränderna som häckplatser. Men även i gravröset nordost om nya fyren och i ruinerna vid gamla fyren häckade sädesärlor.

Stare 1 par
Ett par stare häckade i ett hålrum mellan kalkstenarna i gamla fyren.

Kråka 1 par
De två askarna på öns västsida hyser varsitt kråkbo, och öns par alternerar mellan de två bona. 1987 häckade paret i det södra trädet. I träden vid den nya fyren finns det några gamla kråkbön, men dessa används förmodligen inte längre på grund av det under senare år ökande antalet besökare på Östergarnsholm.

Rastande flyttfåglar

Eftersom det bara finns någon större mängd träd vid den nya fyren, är det dit flyttande småfåglar dras under vår och höst. Vid mina besök under 1987 såg jag här bl.a. mindre flugsnappare, rödstjärt, svart rödstjärt, blåhake, näktergal, höksångare, kärrsångare, dubbeltrast, turturduva och rosenfink.

SAMMANFATTNING

De från ornitologisk synpunkt värdefullaste delarna av Östergarnsholm är stränderna med tobisgrissla, skärpiplärka, olika vadare och tärnor, området norr om Havdviken med häckande vitkindad gås samt området runt myren, där flera par kärrsnäppor häckar.

Förekomsterna av tobisgrissla (220 par), kärrsnäppa (5 par) och skärpiplärka (23 par) på Östergarnsholm är förmodligen de största på Gotland. Gustafsson & Högström (1981) anger det totala gotländska beståndet av tobisgrissla till ca 400 par, beståndet av kärrsnäppa till ca 40 par och antalet häckande skärpiplärkor till ca 30 par. På Stora Karlsö häckade 1984-85 34 par tobisgrissla och 15 par skärpiplärka (Hedgren 1985a), och på Närsholmen häckade 1985 3 par kärrsnäppa (Hedgren 1985b).

LITTERATUR

- Fredriksson, S. & Högström, S. 1981. Skratmåsen Larus ridibundus på Gotland. - Vår Fågelvärld 40: 311-326.
- Gustafsson, L. & Högström, S. 1981. Hur många fåglar häckar på Gotland? - Bläcku 7.
- Hedgren, S. 1985a. Häckande fåglar på Stora Karlsö 1984-85.
- Hedgren, S. 1985b. Häckande fåglar på Närsholmen 1985. - Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Holz, L. 1866. Brutvögel der Insel Gottland. - Journal f. Ornithologie.
- Högström, S. 1988. Östergarnsholm. Översiktlig inventering av öns kärlväxter. - Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Noréhn, N. 1959. Gotlands vertebrater - en zoogeografisk studie. - Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Staab, R., Almkvist, B. & Hedgren, S. 1972. Skräntärnan Hydroprogne tchegrava i Sverige 1971. - Vår Fågelvärld 31: 241-246.
- Statens naturvårdsverk. 1978. Biologiska inventeringsnorer. Fåglar.
- Tjernberg, M. 1985. Sydliga kärrsnäppan Calidris alpina schinzii i Sverige - historik, nuvarande förekomst, häckningsbiologi och förslag till bevarandeåtgärder. - SNV PM 1928.

HÄCKANDE FÅGLAR PÅ ÖSTERGARNSHOLM 1987

Art	Antal par/revir
Grågås	2
Vitkindad gås	1
Gräsand	1-3
Skedand	1
Ejder	1000
Svärta	20
Storskrake	1
Strandskata	11
Större strandpipare	16
Roskarl	25
Tofsvipa	7
Enkelbeckasin	2
Rödbena	10
Brushane	2
Kärrsnäppa	5
Havstrut	3
Gråtrut	61
Silltrut	213
Fiskmås	28
Silvertärna	51
Småtärna	6
Skräntärna	2
Tobisgrissla	220
Skogsduva	1
Tornseglare	3-5
Sånglärka	20
Hussvala	25-30
Ladusvala	3
Ängspiplärka	3
Skärpiplärka	23
Stenskvätta	29
Sädesärta	20
Stare	1
Kråka	1

Antal häckande arter: 34

Antalet häckande par: max 1826

GRÄGÅS

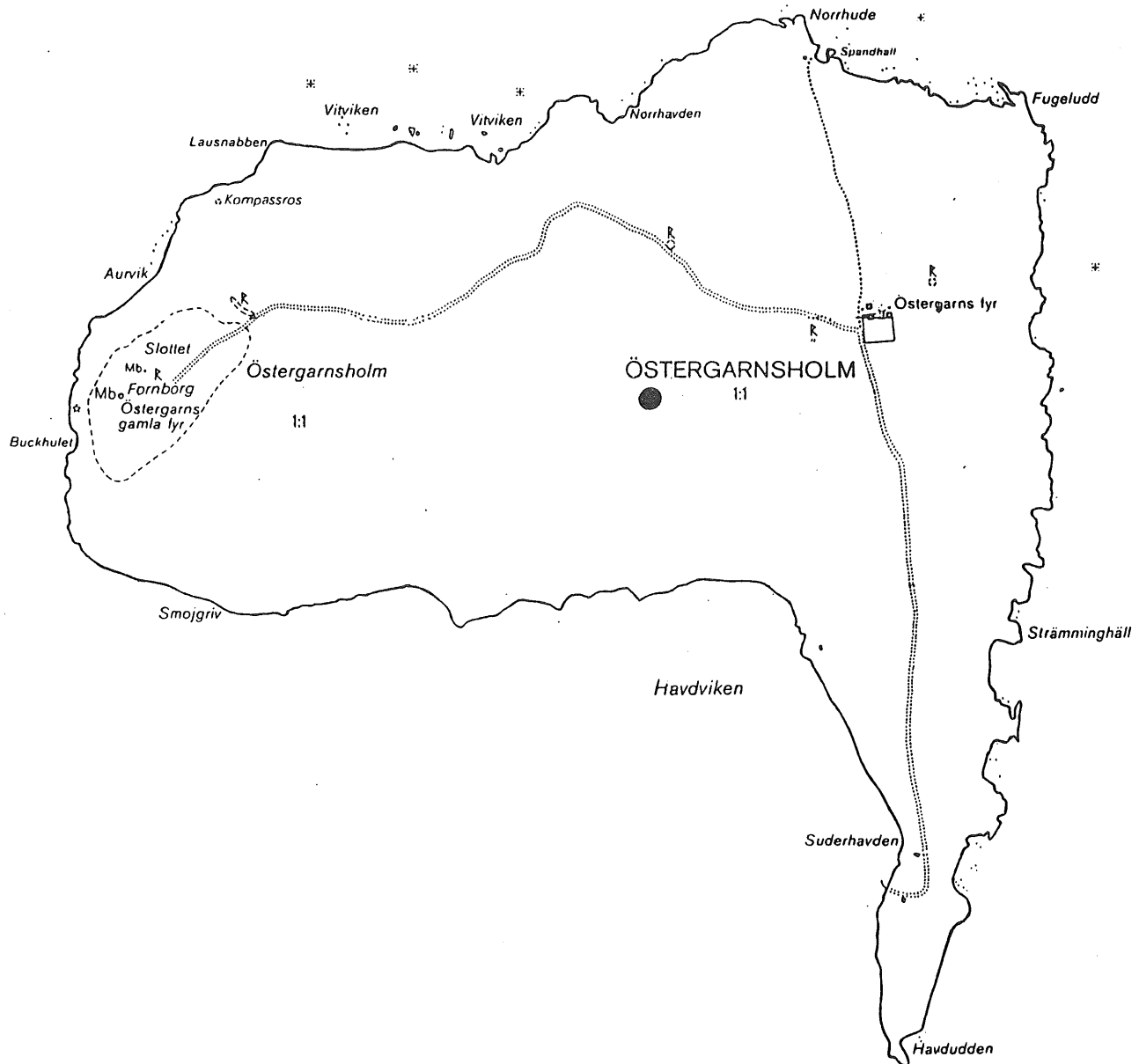
VITKINDAD GÅS

GRÄSAND

SKEDAND

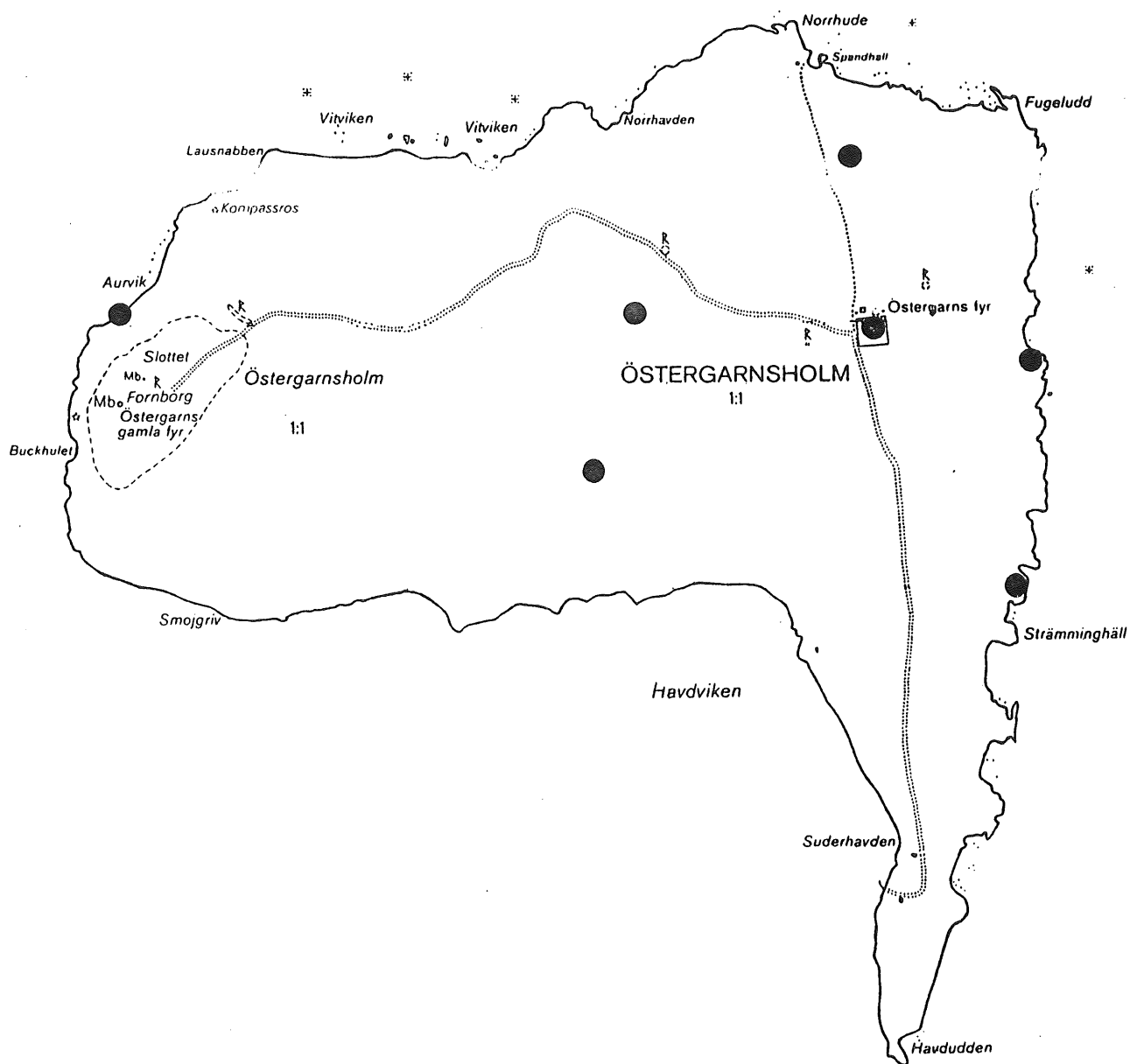
EJDER

(påträffade bon)

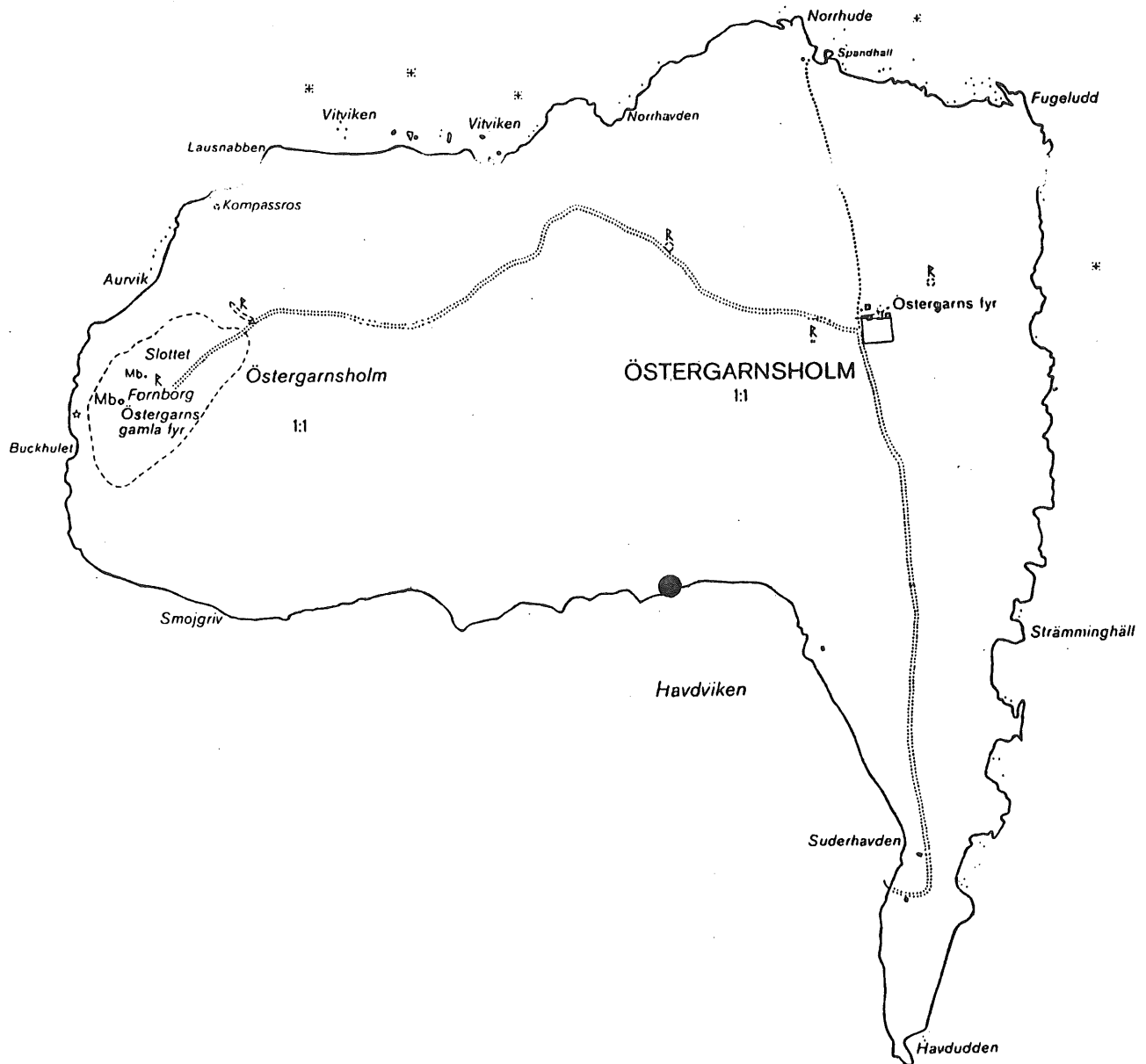

SVÄRTA

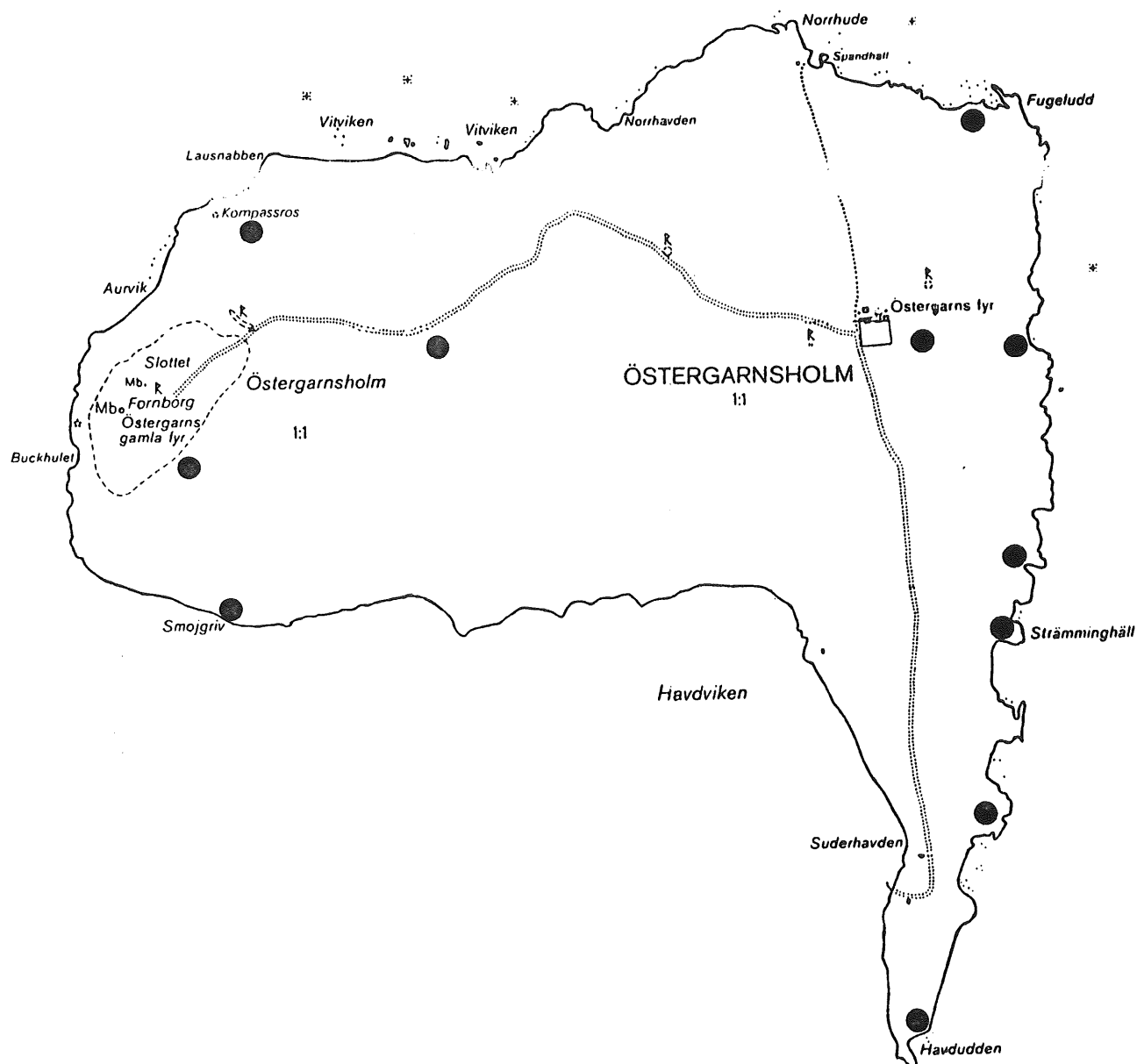
(påträffade bon eller kullar)

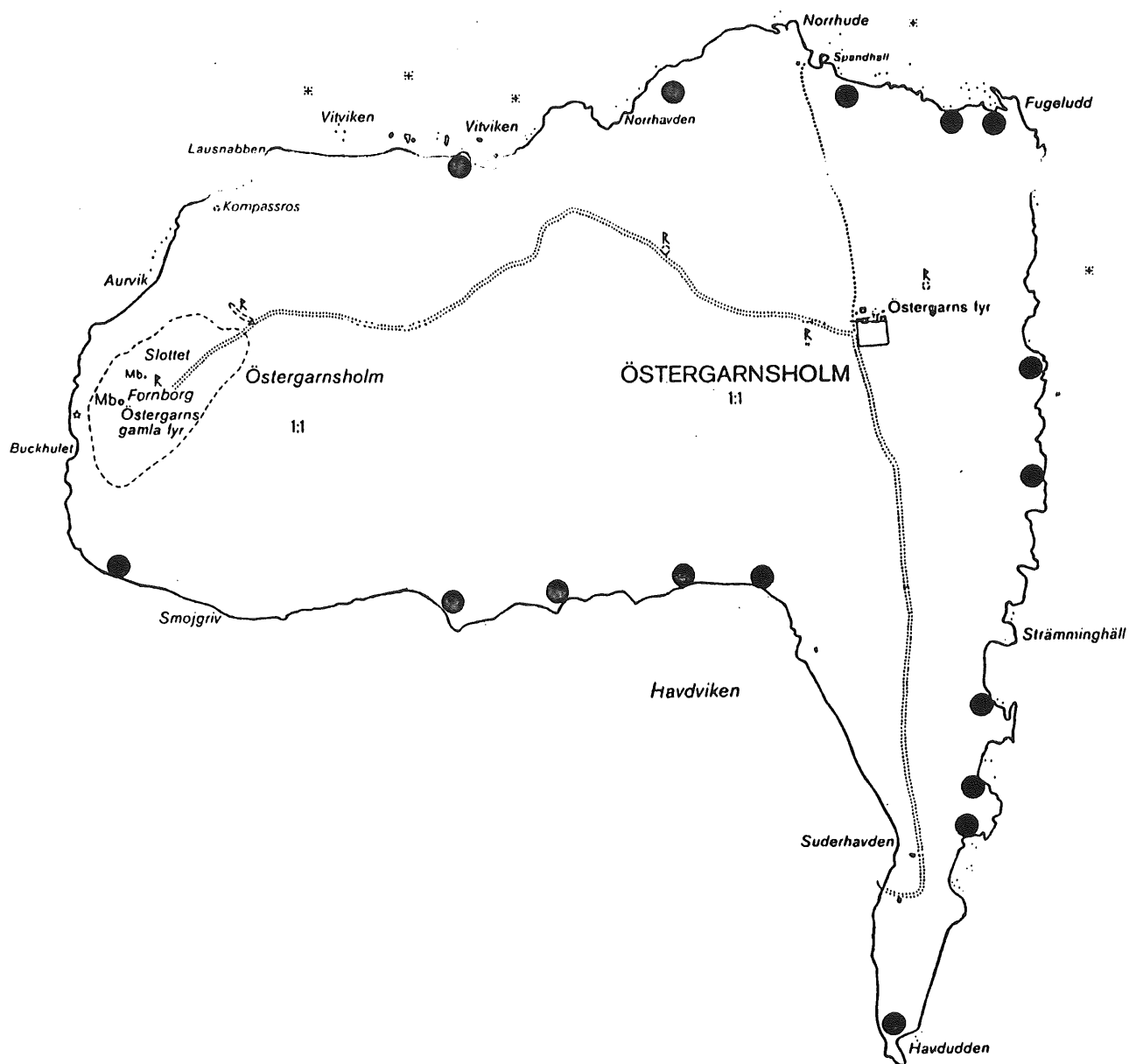
STORSKRAK

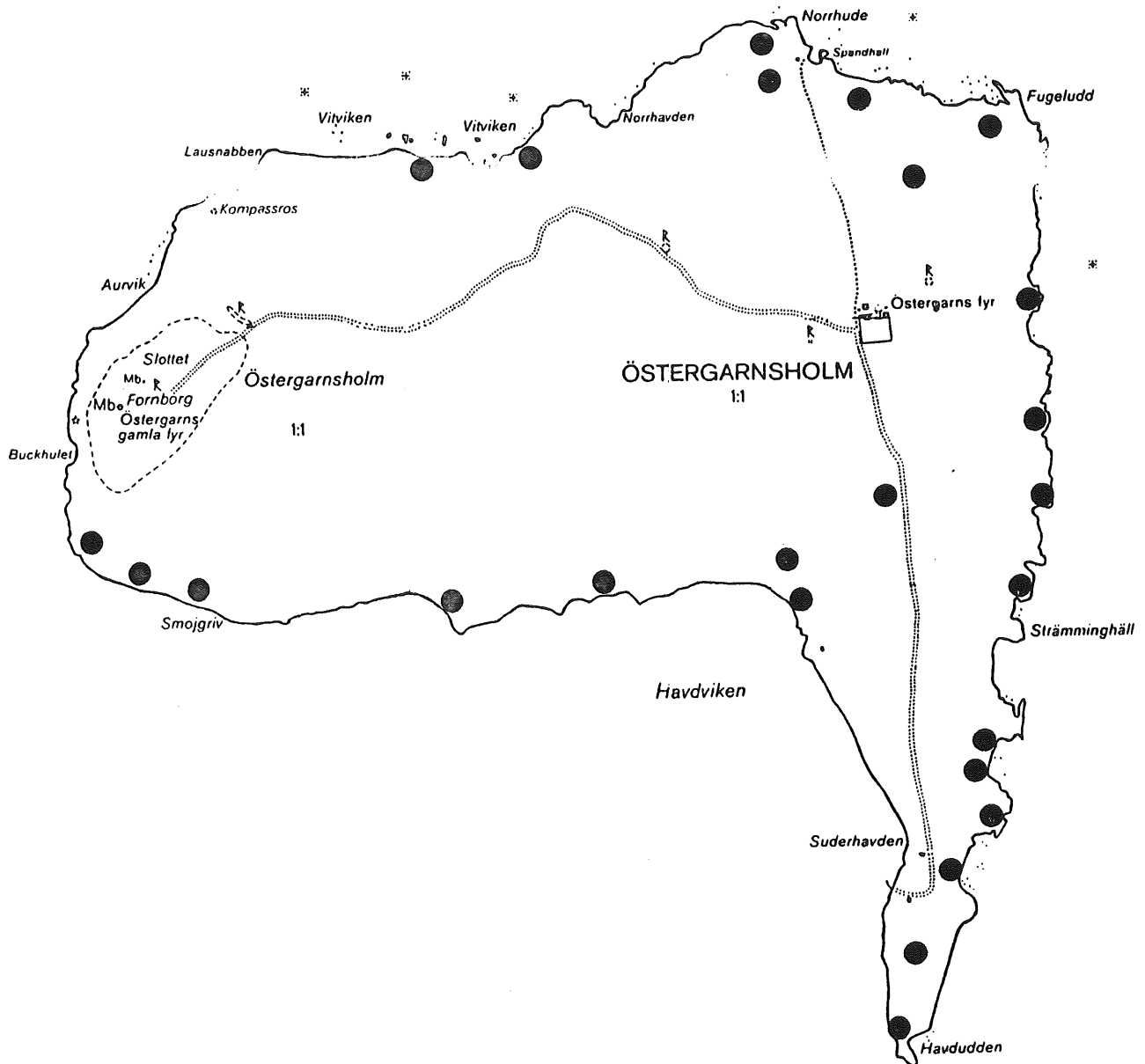
STRANDSKATA

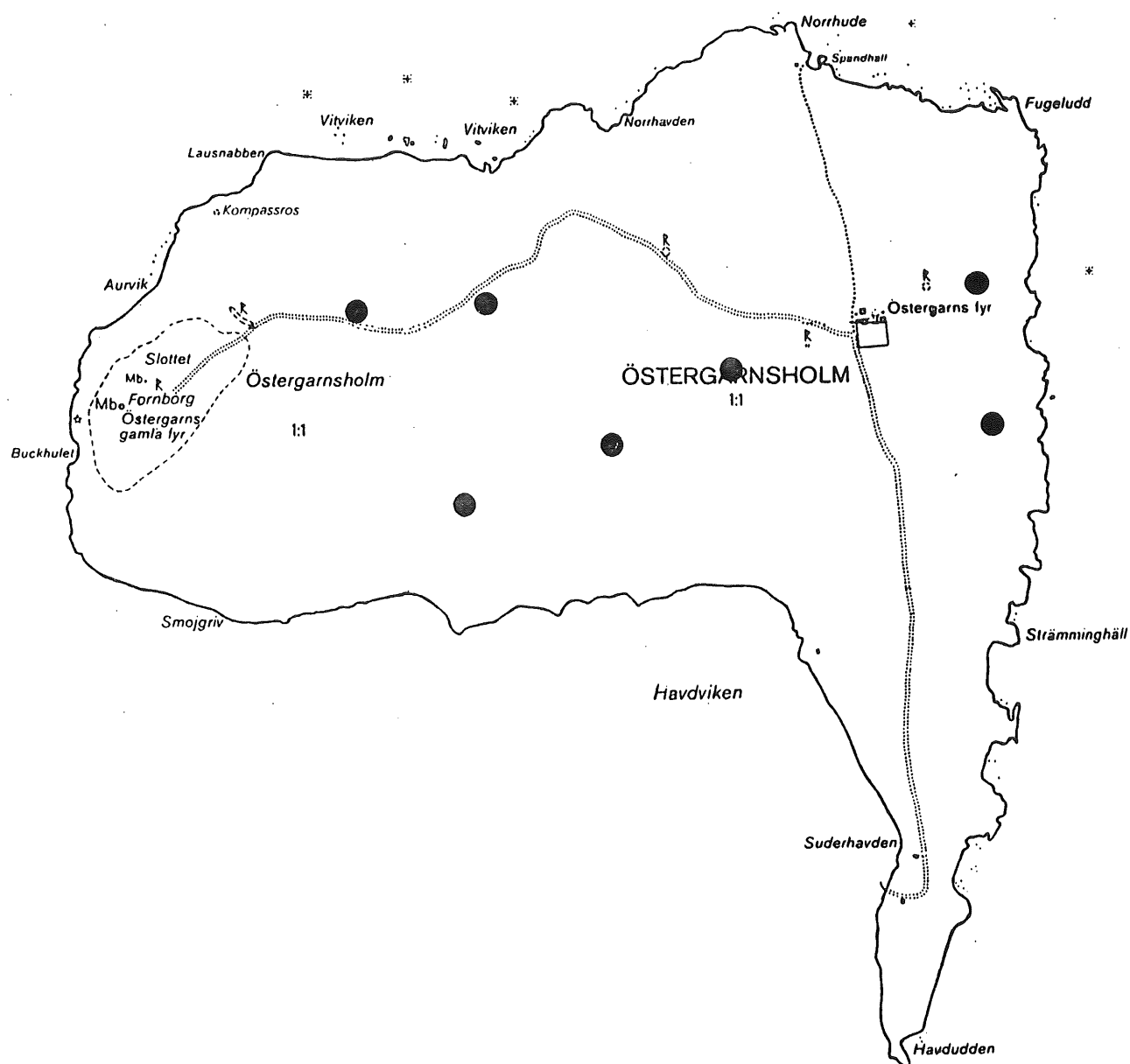

STÖRRE STRANDPIIPARE

ROSKARL

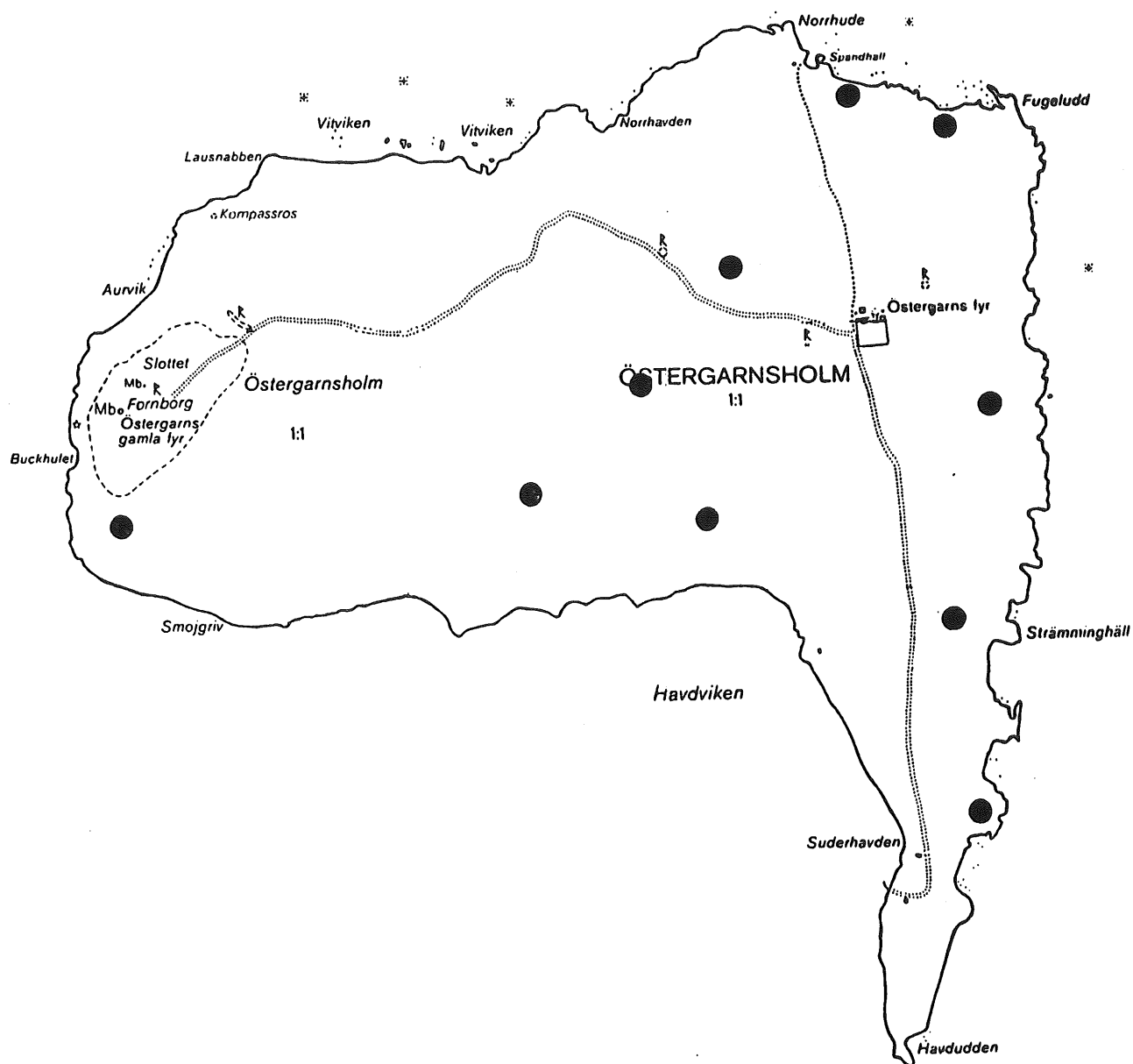

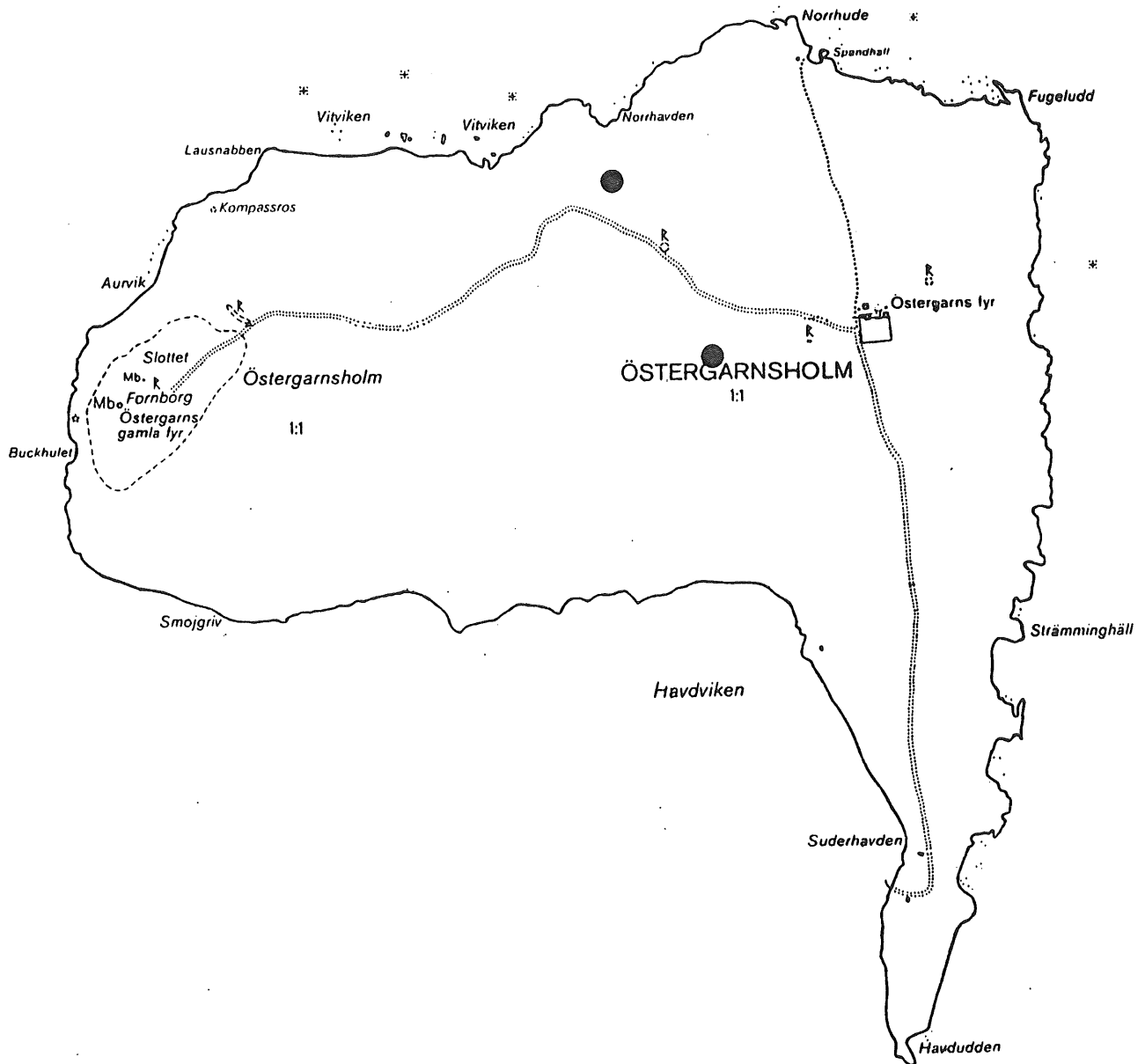
ENKELBECKASIN

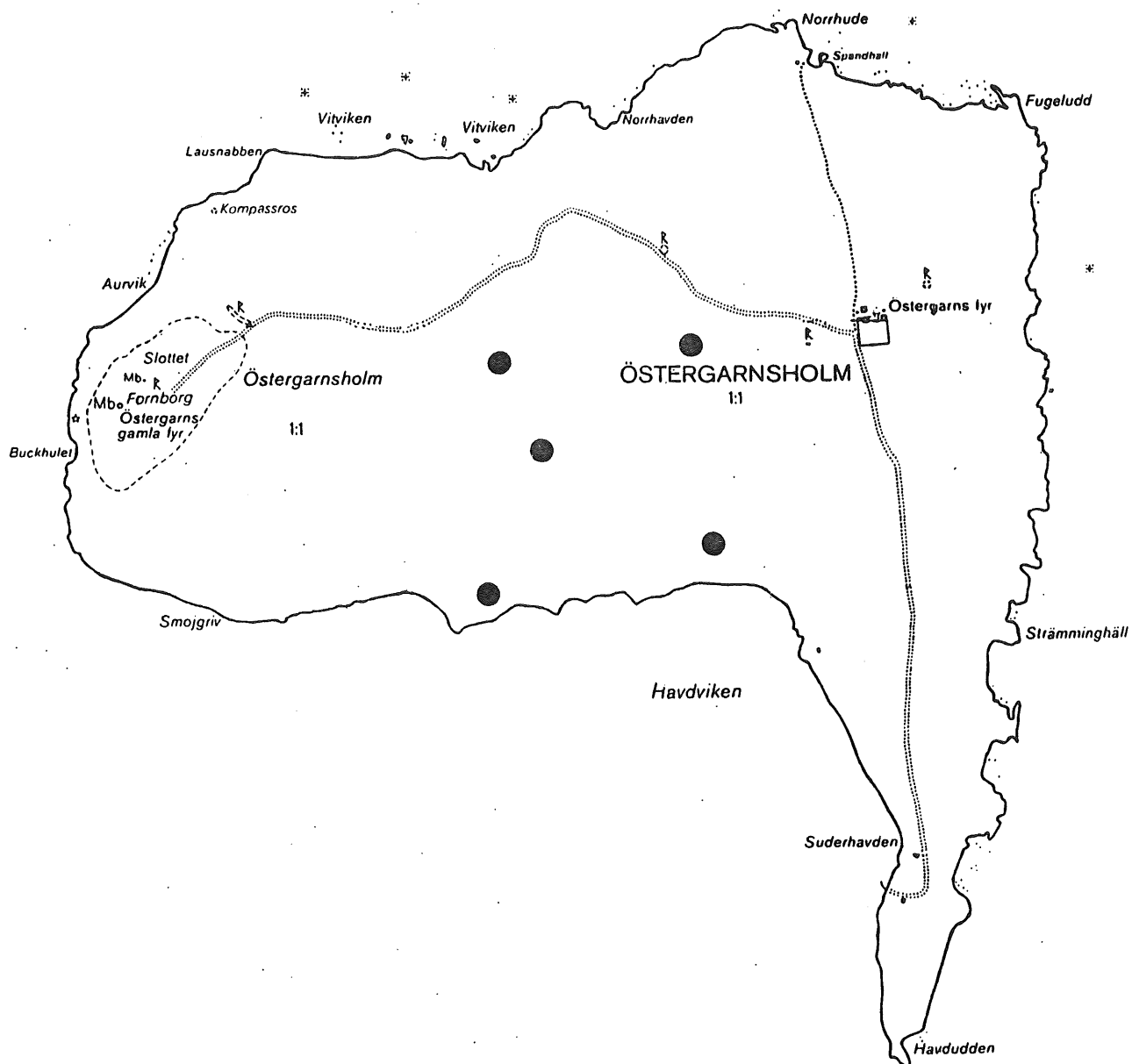
RÖDBENA

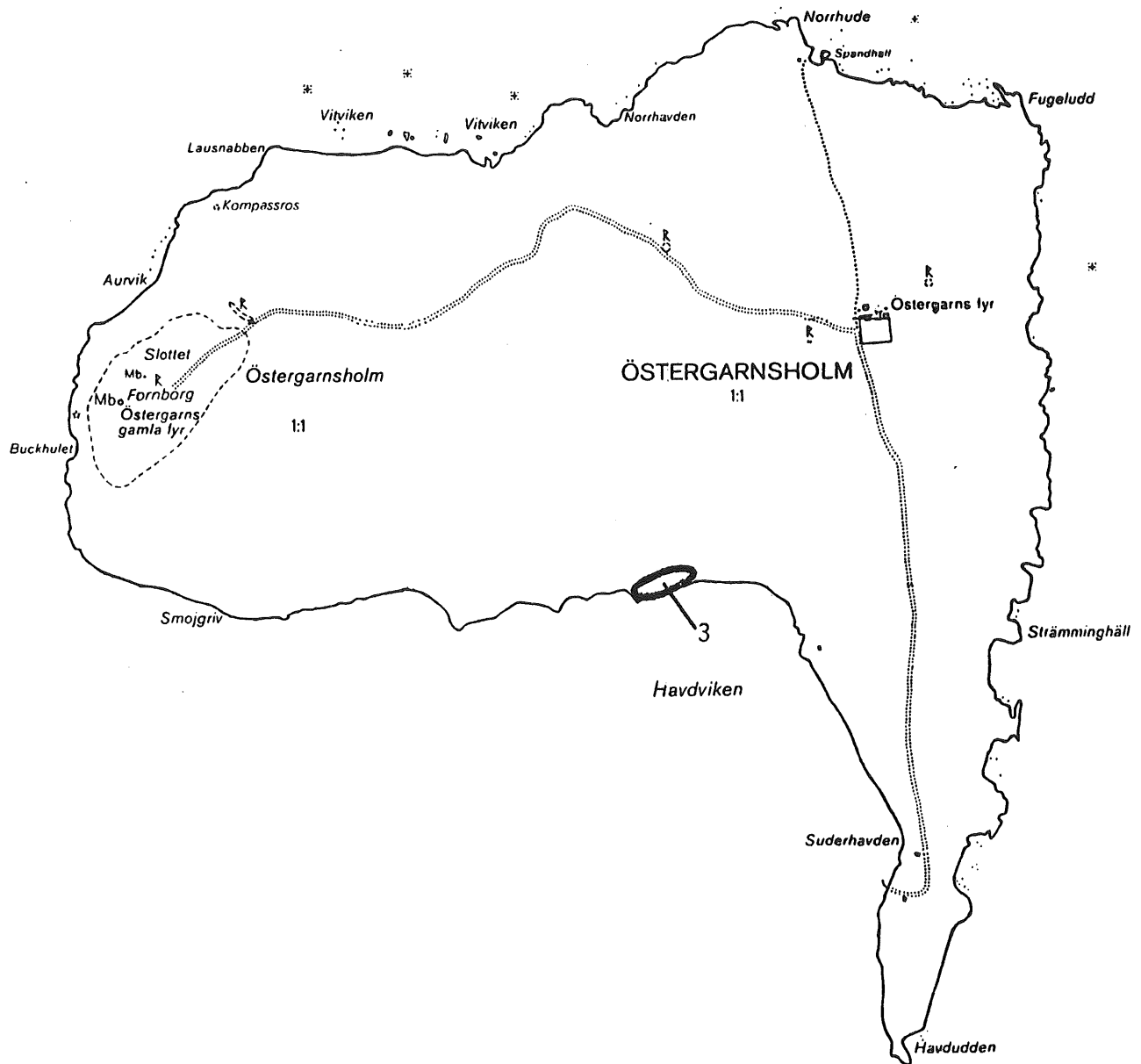
BRUSHANE

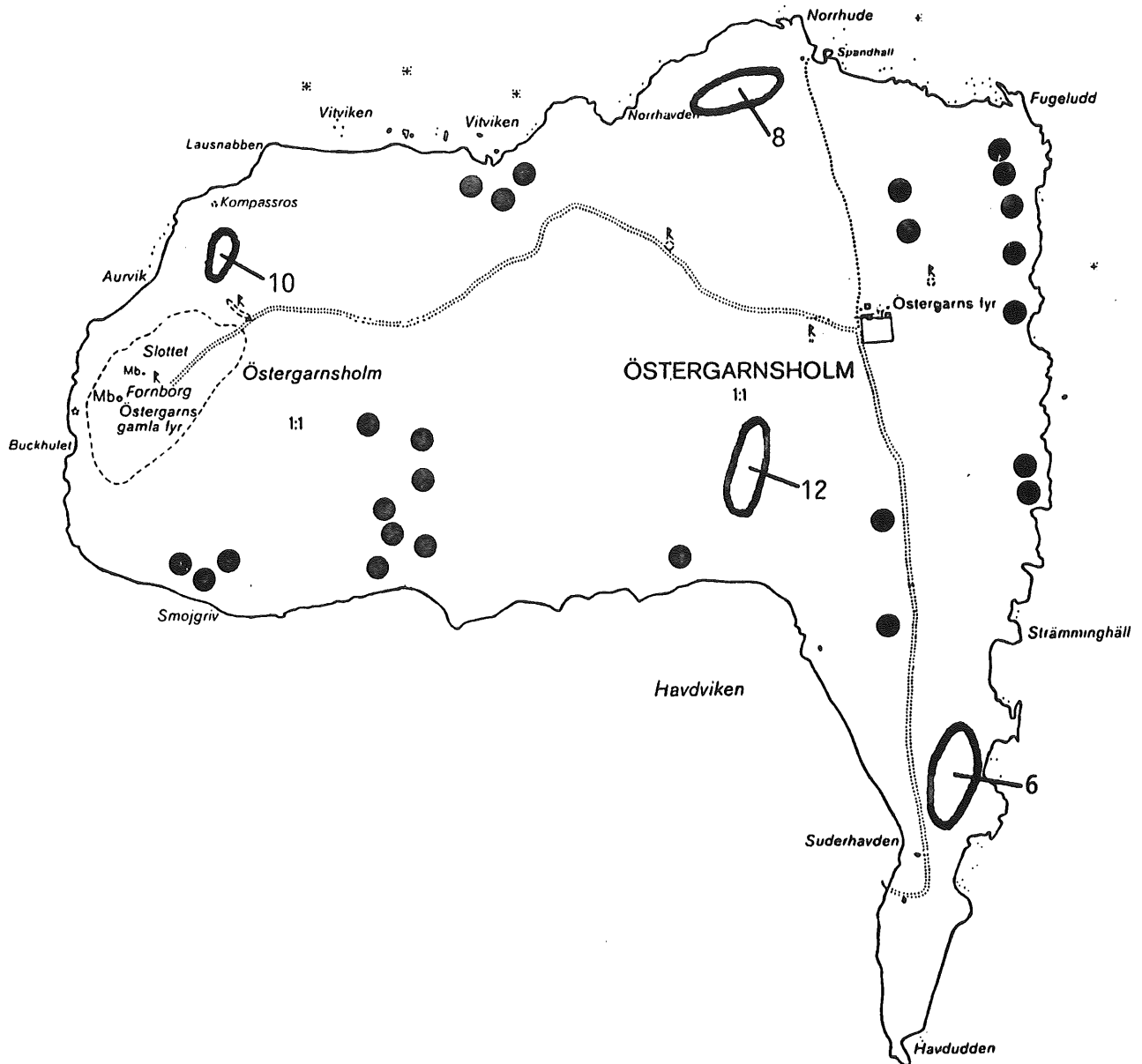
KÄRRSNÄPPA

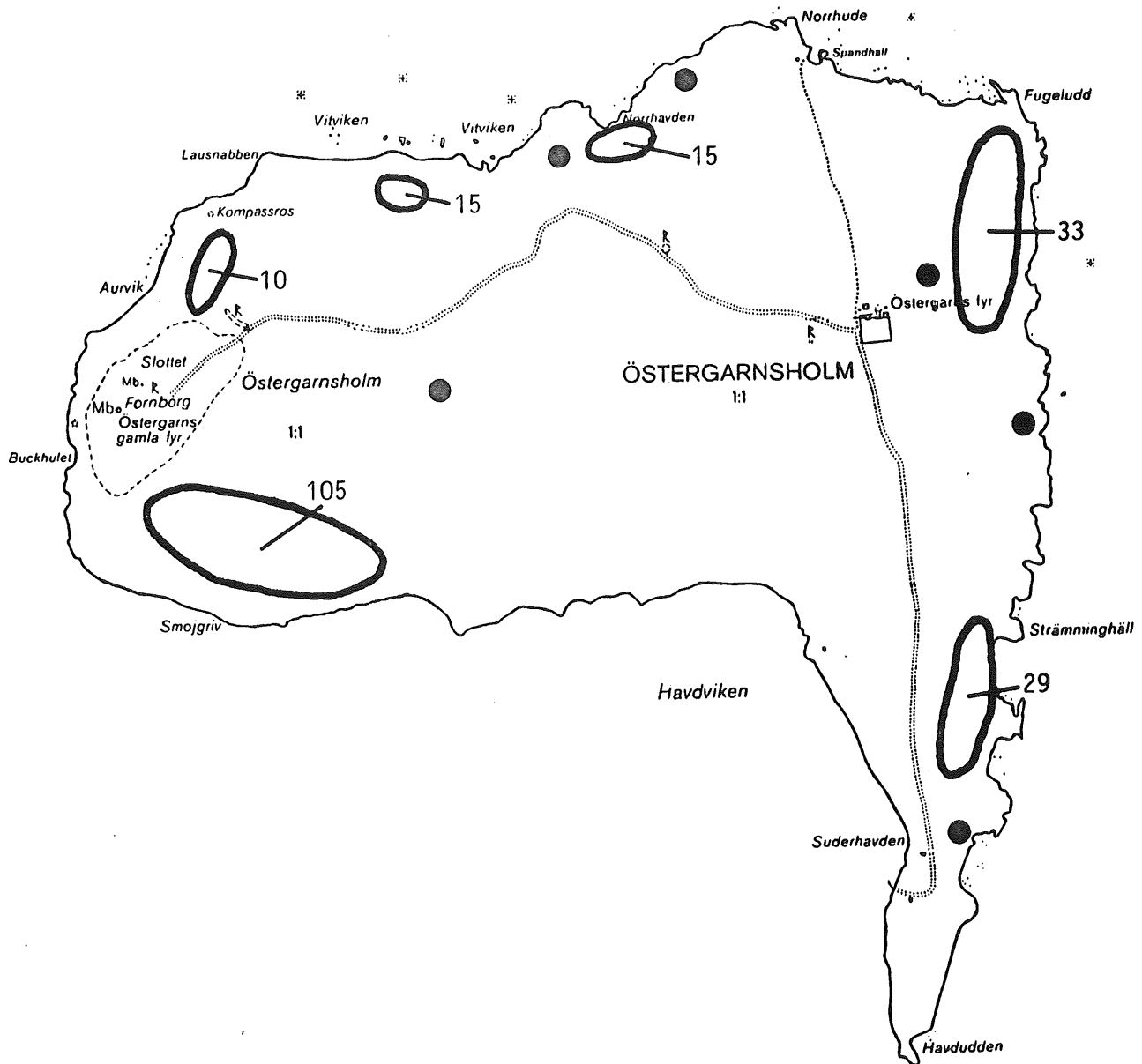
HAVSTRUT

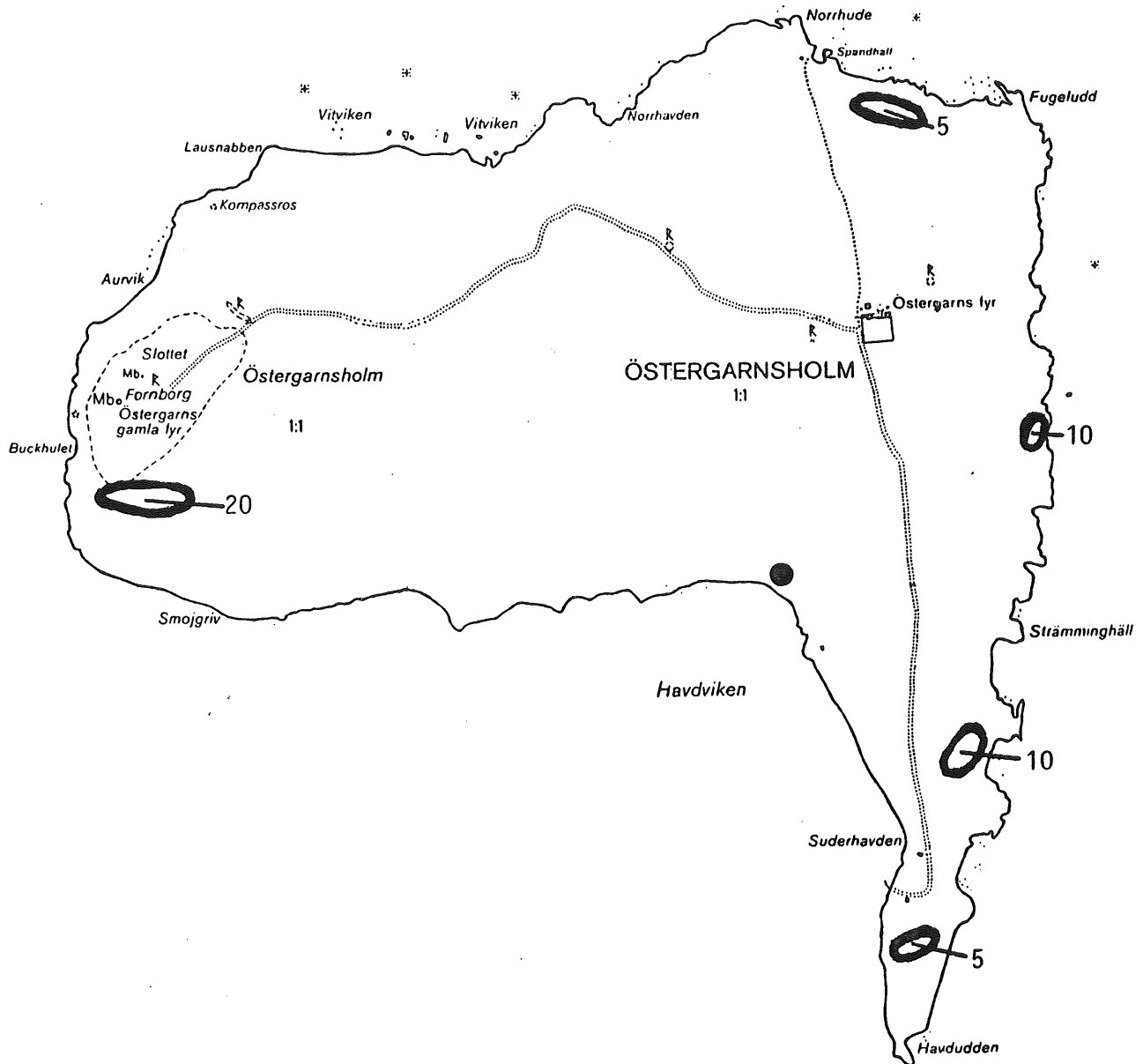
GRÄTRUT

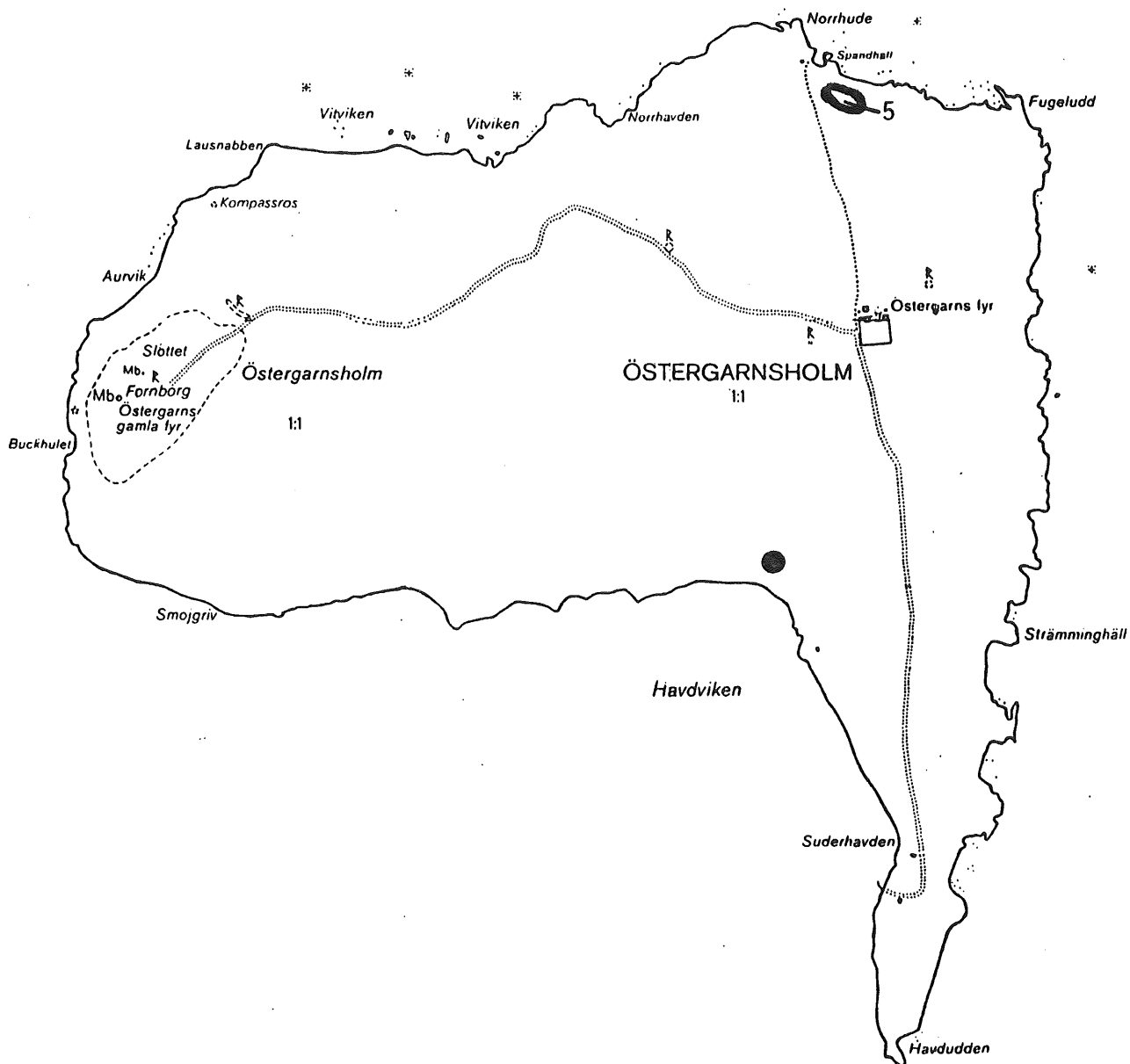
SILLTRUT

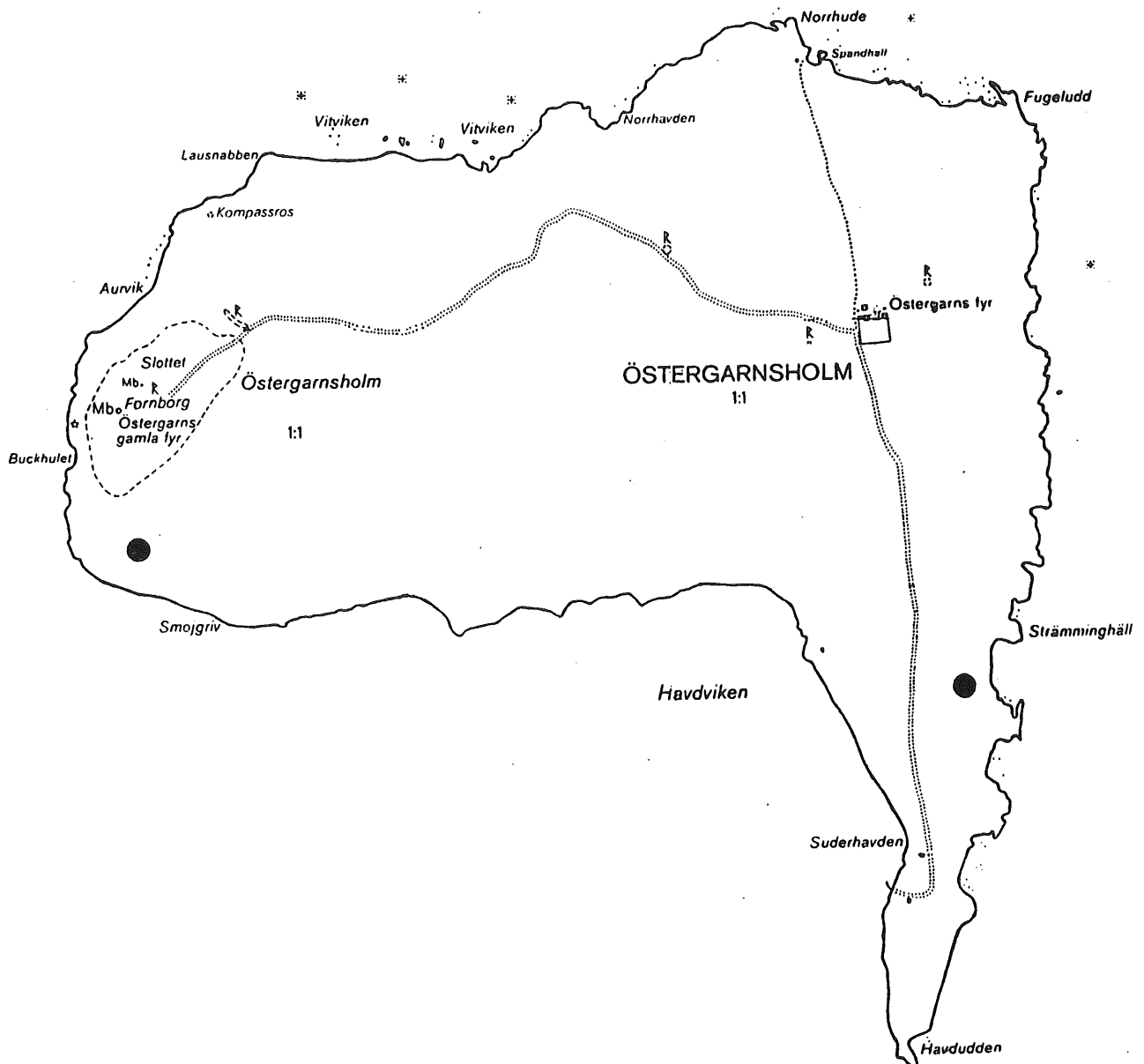
SILVERTÄRNA

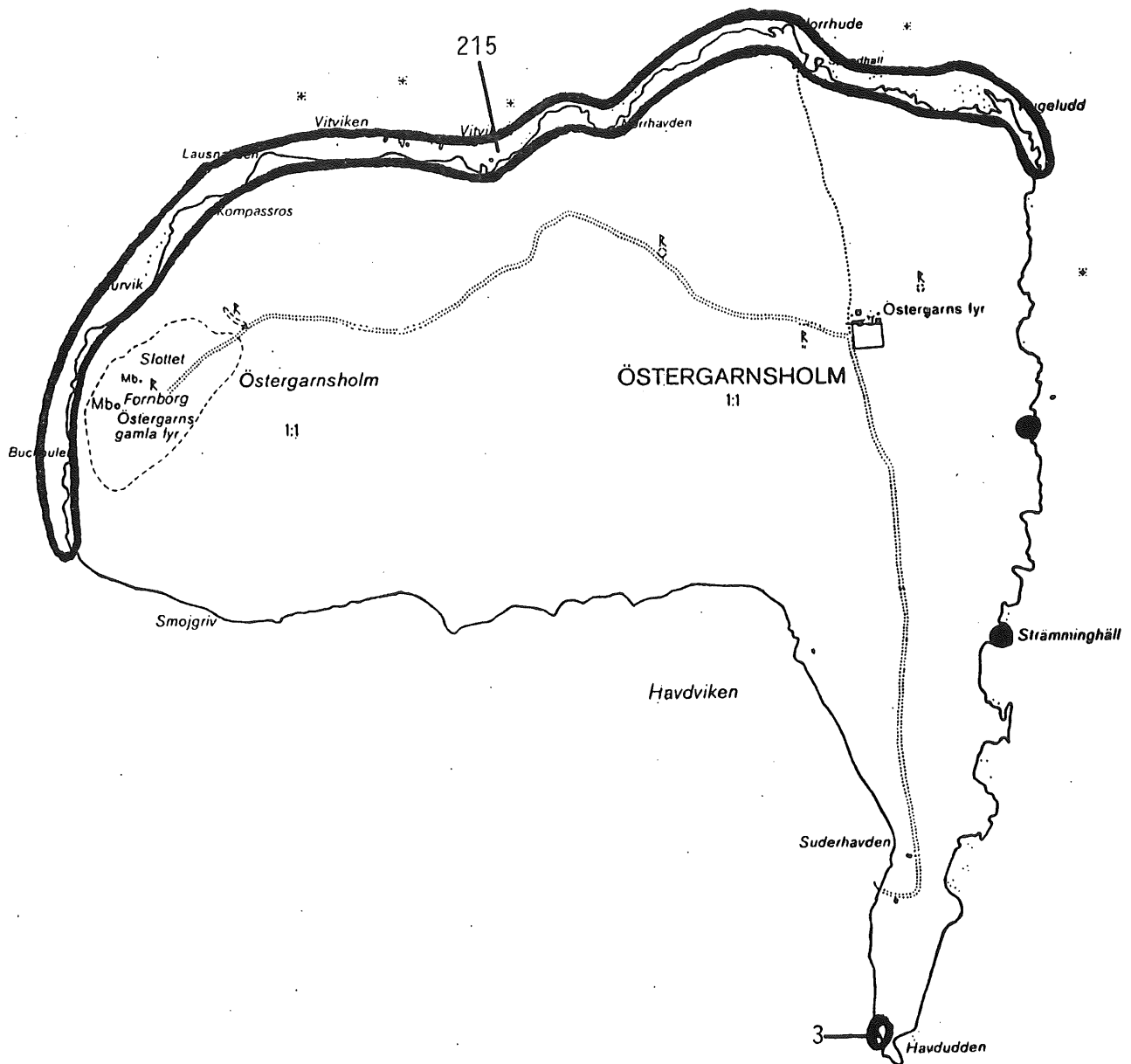
SMÅTÄRNA

SKRÄNTÄRNA

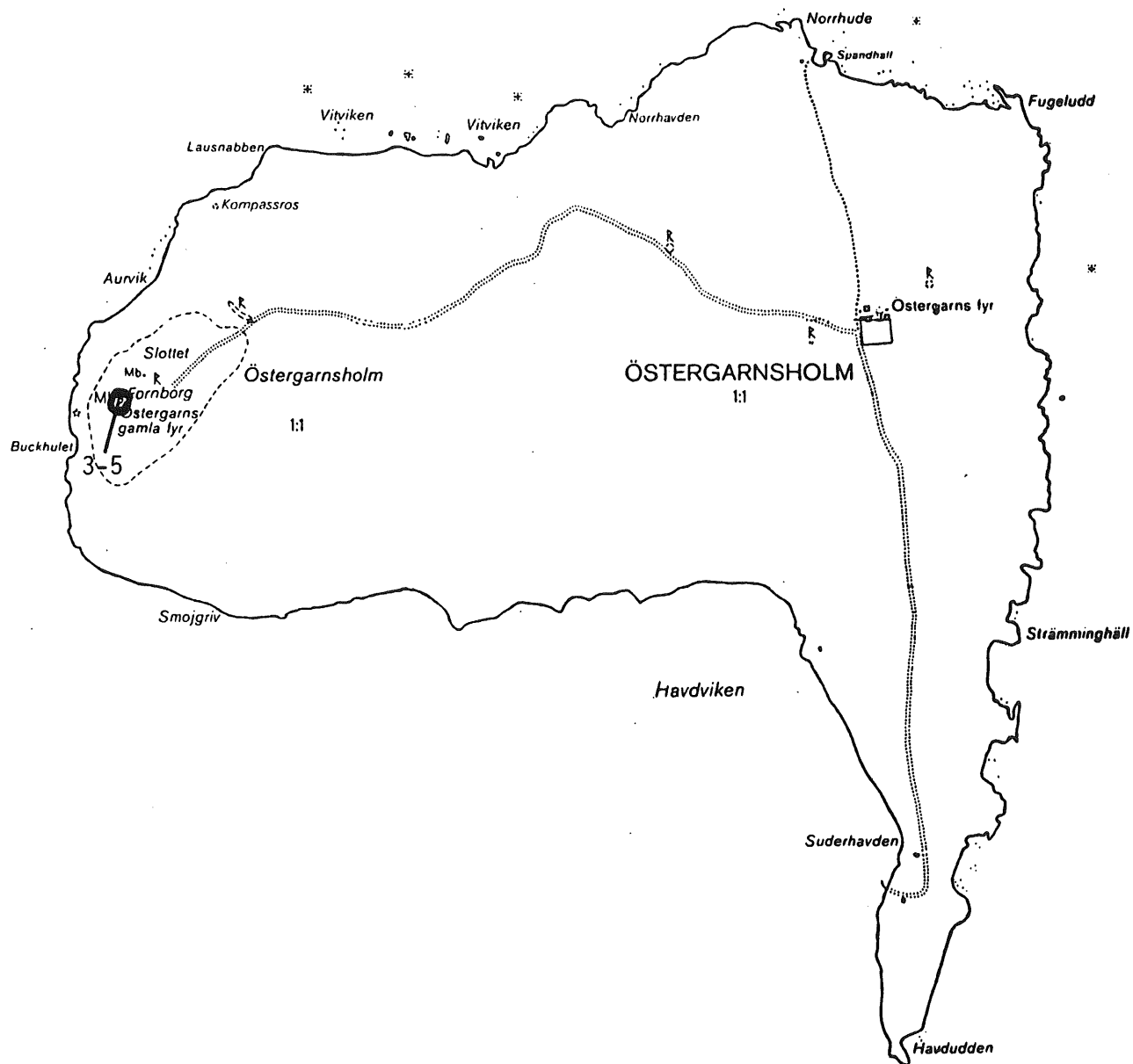
TOBISGRISLA

SKOGSDUVA

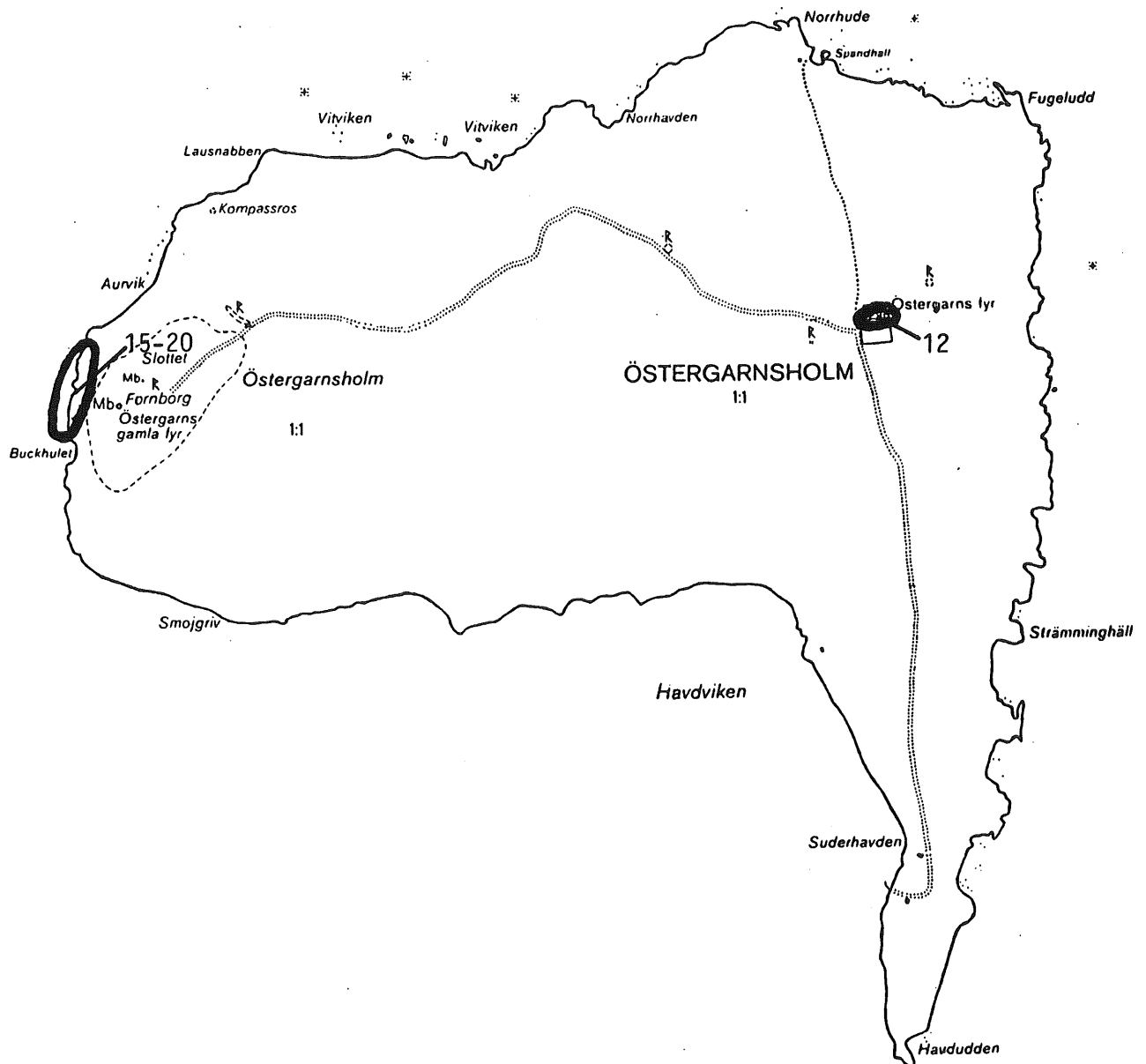
TORNSEGLARE

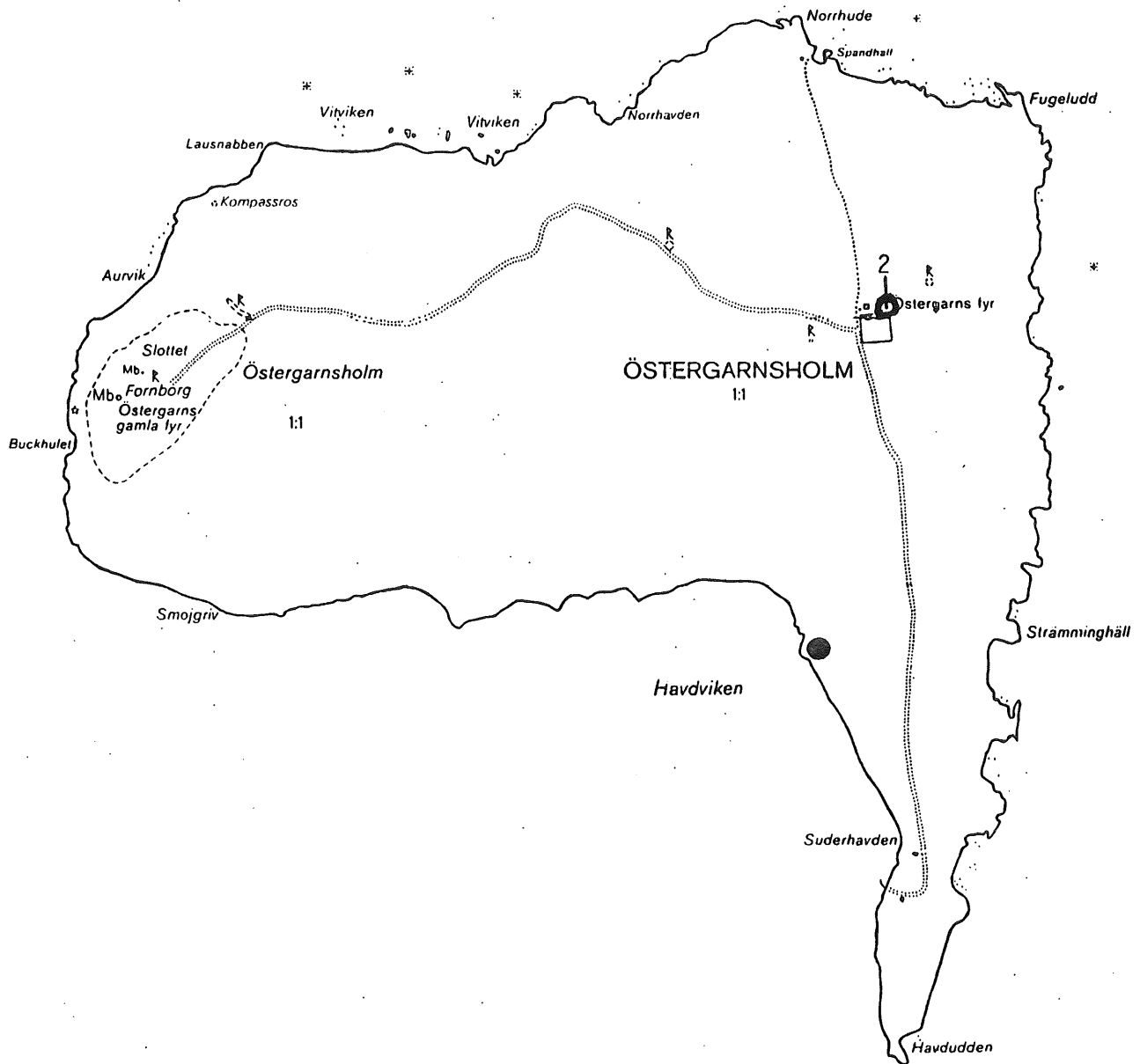
SÄNGLÄRKA

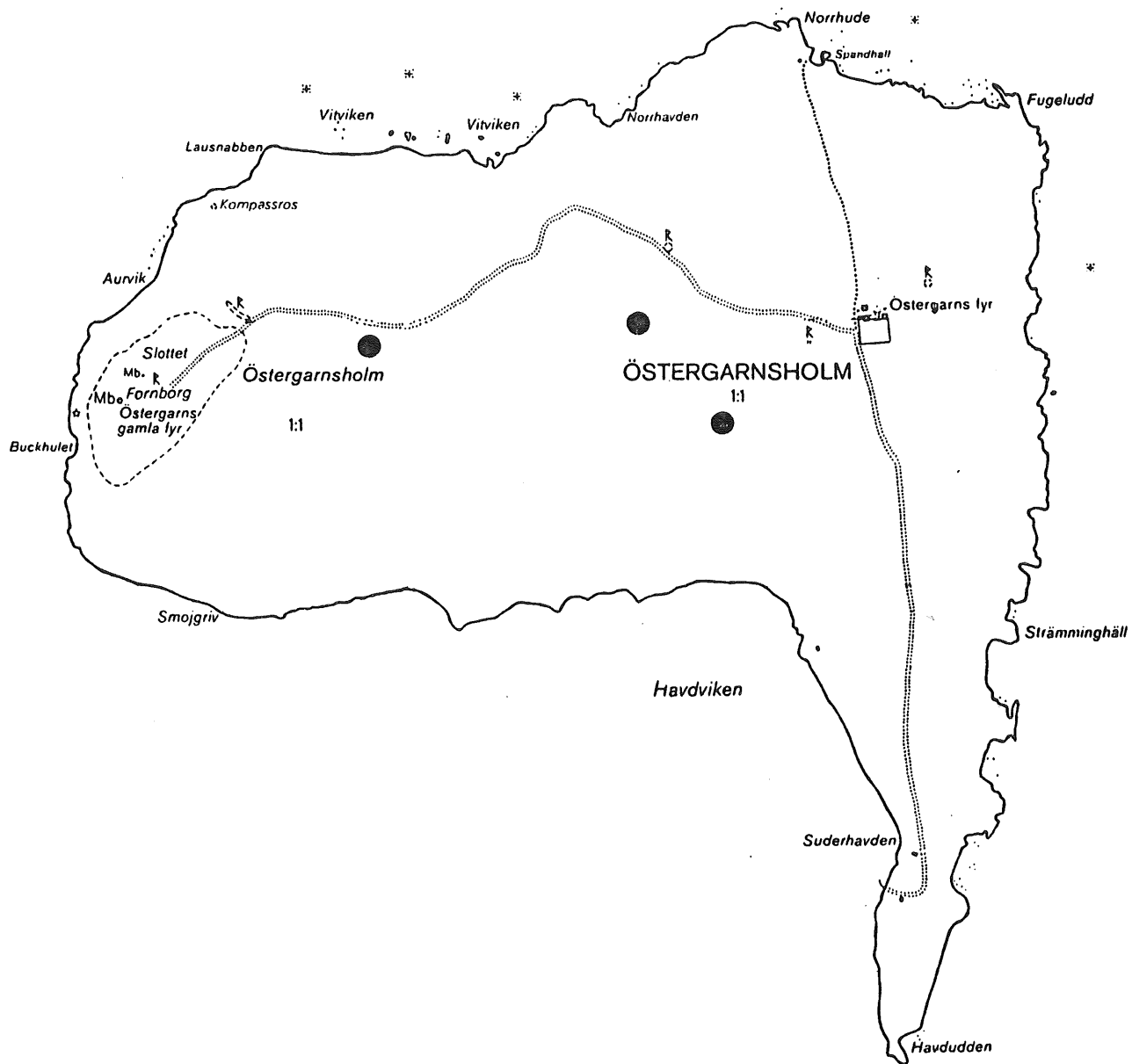
HUSSVALA

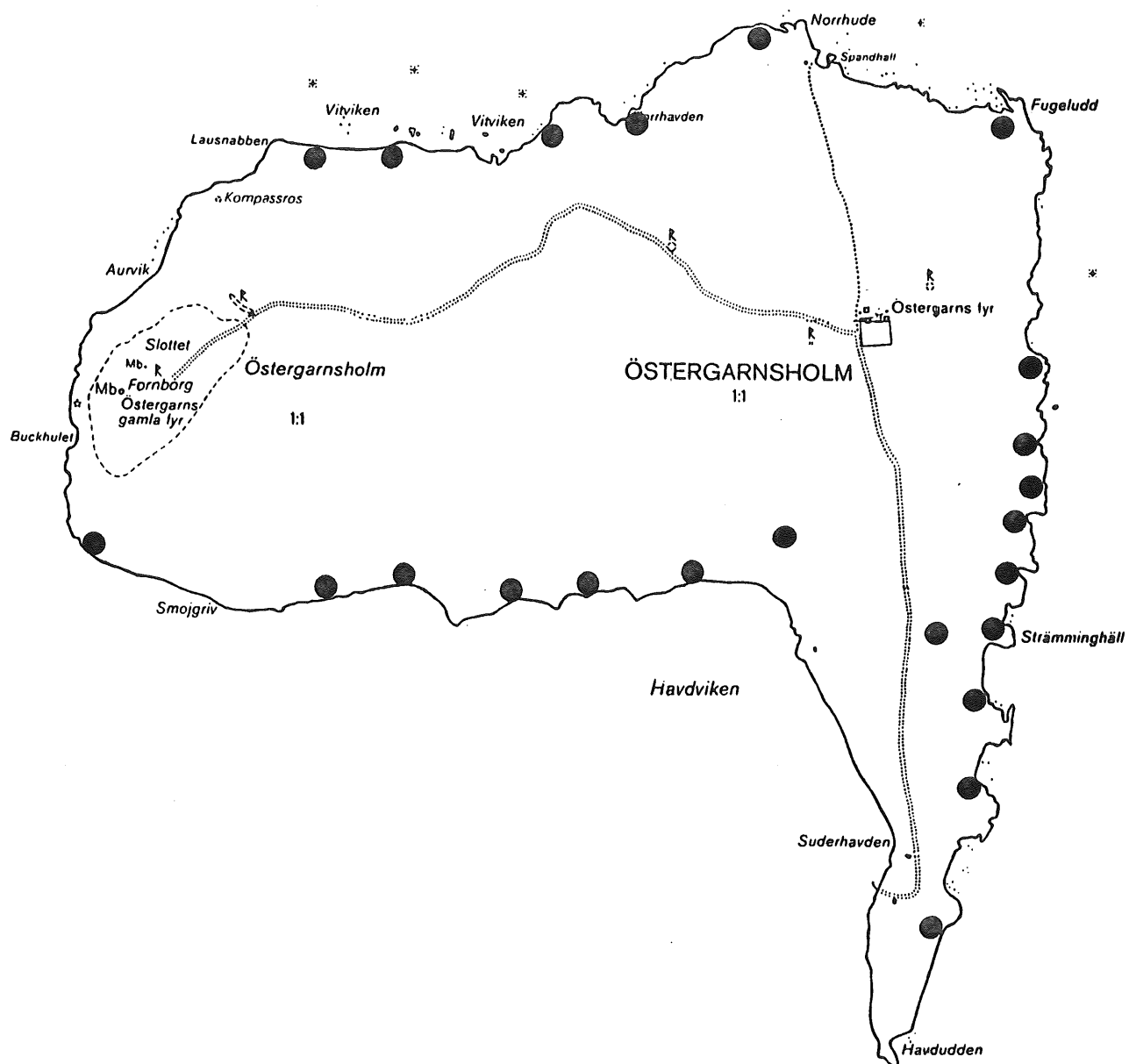
LADUSVALA

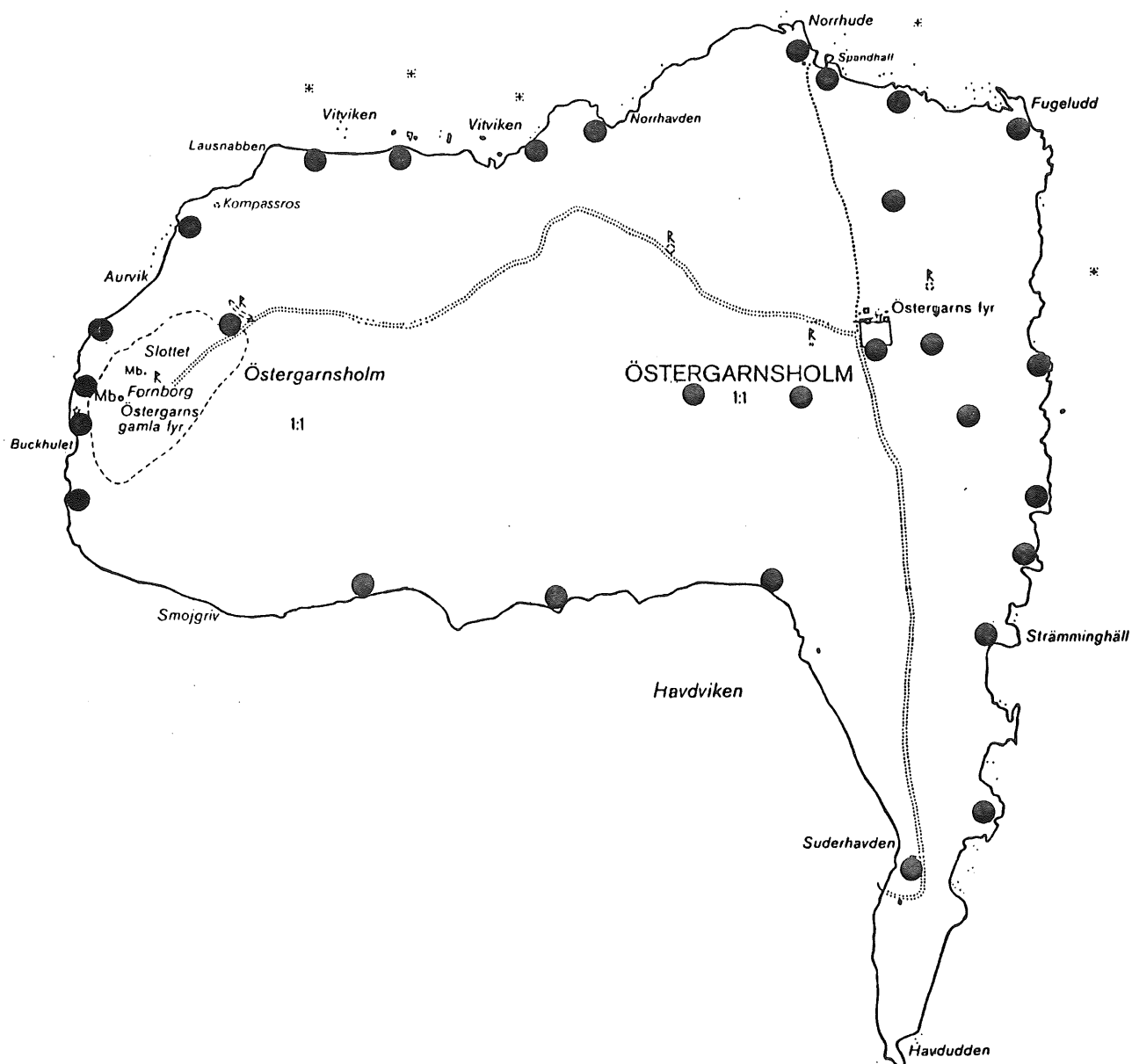
ÄNGSPIPLÄRKA

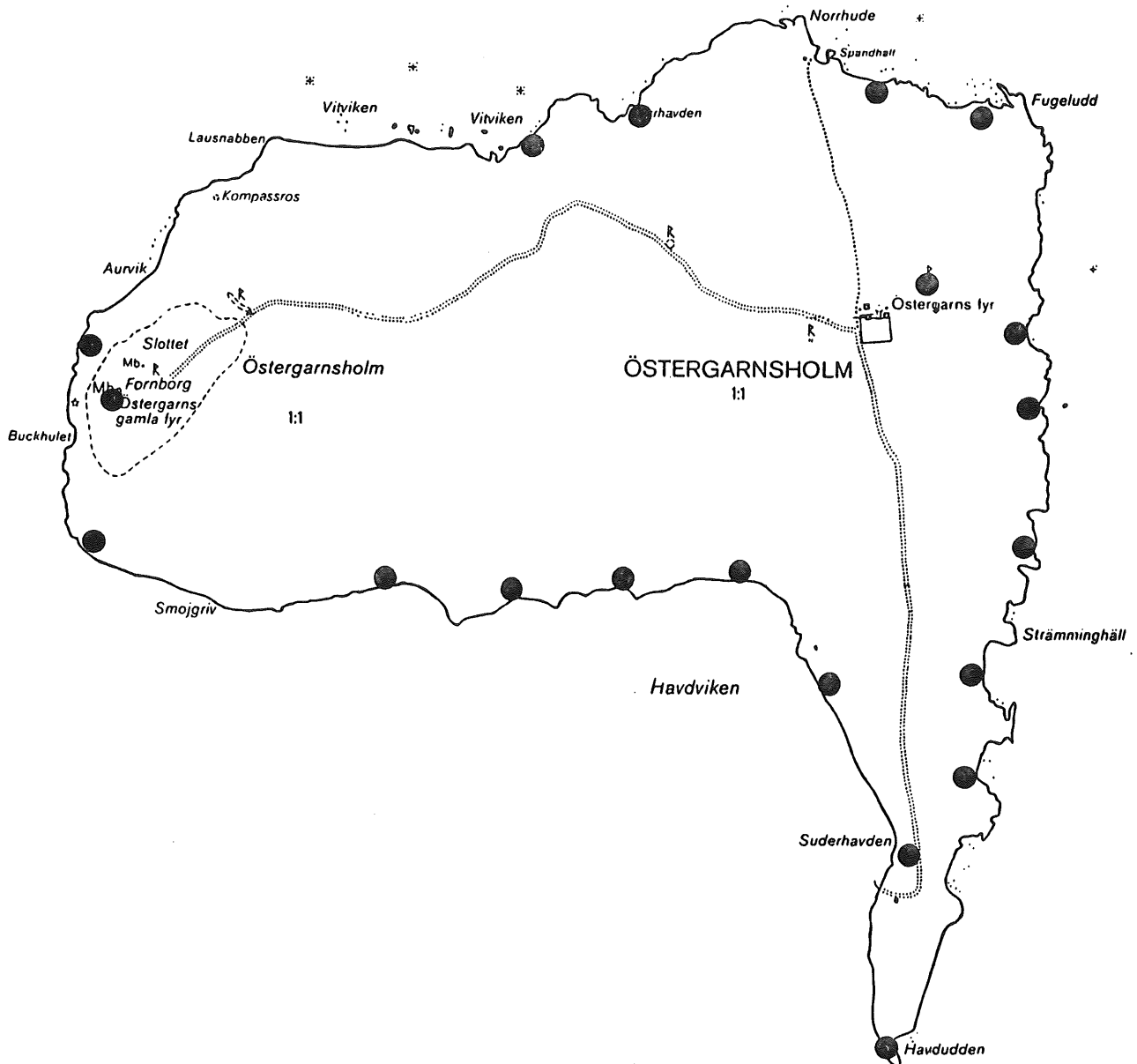
SKÄRPIPLÄRKA

STENSKVÄTTA

SÄDESÄRLA

STARE

